

Τὰ ὄρια τῆς ἐξουσίας τοῦ Διὸς καὶ ἡ ἔξοδος ἀπ' τὸν λαβύρινθο τῆς ἐποχῆς μας

Οἱ ἀναζητήσεις εἰς τὸν κόσμον τοῦ Ὀμήρου καὶ οἱ περιπλανήσεις εἰς τὸν λόγον του μᾶς προσφέρουν τὸν καλύτερο ἢ ἴσως τὸν μοναδικὸ μίτο τῆς Ἀριάδνης διὰ τὴν ἔξοδον ἀπ' τὸν λαβύρινθον τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, ὅπως αὐτὴ διαμορφώθηκε στὴν νεώτερη ἐποχῇ· ὅσο ἄβολα κι ἂν ἀντηχοῦν εἰς τοὺς παροικοῦντας εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον οἱ ἀμφισβητήσεις τῆς ἐσχατολογικῆς τους δεσμεύσεως, καὶ πολὺ περισσότερο οἱ ἀποδείξεις τῆς ἀπολύτου προσηλώσεώς τους στὴν γραμμικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, μὲ ἀδιατάρακτη τὴν πίστη τους, ὅτι ἡ κυριαρχία τους στὴν οἰκουμένη ἦταν νομοτελειακῶς δεδομένη ἄνωθεν, ὡς ἐπιβεβαίωση τοῦ μοναδικοῦ Θεοῦ, τοῦ ὀρθοῦ λόγου του καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἢ ἰδεολογικῆς ἀληθείας των, τόσο διαψεύδεται ἐμπράκτως τώρα ἡ πίστις τους αὐτῇ, πέραν τῶν ἄλλων καὶ μὲ τὴν εἰσβολὴ τῆς πανδημίας τοῦ κορονοϊοῦ. Ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος ἀποδέχεται πλέον ἐκὼν ἄκων τὴν ἰδεολογικὴ του γυμνότητα καὶ τὴν ἀνεπάρκειά του, ἔστω καὶ σιωπηλά, γιὰ τὴν κατανόηση ὄσων συμβαίνουν γύρω του· ἐφανίσθηκε ἐντελῶς ἀπροετοιμαστος ἀπέναντι στὴν εἰσβολὴ τῆς λοιμικῆς, ἢ ὅποια τοῦ κατεκρήμνισε, ὄχι μόνο τὴν ἀδιαμφισβήτητη διαβεβαίωση τῆς πολιτικῆς του προνοίας στὶς μεγάλες του χώρες, ὡς σαφῆ ὑποδείγματα τῆς ἱστορικῆς του πορείας, καὶ τὴν ἀξία τῆς παρουσίας των, ὡς κυριάρχων δυνάμεων τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἰσοπέδωσε τὴν ἀτομικὴ ὑπαρξὴ τῶν πολιτῶν του, ὡς φορέων τῆς μοναδικῆς ἀποστολῆς του γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος!

Ἴσως εἶναι ἡ πιὸ σπάνια περίπτωση καταρρεύσεως ἑνὸς αὐτοκρατορικοῦ συστήματος στὴν ἱστορία, τόσον αἰφνιδίως καὶ ἐξ αἰτίας λοιμοῦ· ὅπωςδὴποτε οἱ μεγάλοι λοιμοὶ προκάλεσαν τὴν ἀποσάθρωση πολλῶν αὐτοκρατοριῶν, ἀλλὰ πάντοτε συνοδεύθηκαν κι ἀπ' τὴν ἀντίστοιχη ἀποδυνάμωση τῶν ἀντιπάλων τους, ὅποτε συνήθως ἀνάλογος ἦταν ὁ βαθμὸς τῆς παρακμῆς των. Στὴν ἐποχῇ μας ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο· ἡ διεθνῆς κοινότης διερχόταν τὴν μεταπολεμικὴ μακρὰ περίοδο εἰρηνικῆς συμβιώσεως, παρὰ τὶς ἀρκετὲς ἐξαιρέσεις τοπικῶν πολέμων ἢ καὶ ὀξείας ἀντιπαραθέσεως τῶν μεγάλων, ἀλλὰ πάντα ἐντὸς πλαισίων ἀμοιβαίας ἀνεκτικότητος· ἀπέφευγαν πάντοτε συστηματικὰ τὴν ὑπερβολικὴ ἐνόχληση τοῦ ἀντιπάλου καὶ τηροῦσαν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια τὸν ἀμοιβαῖο σεβασμὸ, τουλάχιστον σὲ στρατιωτικὸ

ἐπίπεδο. Στὴν οὐσία αὐτὸ τοὺς ἐπέτρεπε τὴν διατήρηση τῆς ἐδαφικῆς καὶ ἰδεολογικῆς ἀκεραιότητός τους, πρακτικὰ μέχρι τὴν κατάρρευση τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος· ἔκτοτε ἐπεκράτησε ἡ Ἀμερική, μὲ τὴν παγκοσμιοποίηση, ὡς κοσμοκράτειρα καὶ τὸ τέλος τῆς ἱστορίας, ὅπως πίστευαν ἀκραδάντως, ἀφοῦ αὐτὴ ἦταν τὸ τέλος τῆς, ὡς ἰδεολογία τῆς καὶ μὲ συμπλήρωμά τῆς τὴν ψηφιακὴ ἐπανάσταση. Ἡ ἱστορικὴ τους πορεία εἶναι γνωστὴ καὶ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἰδιαίτερος· ἡ ἐμπέδωση ὅμως, ὄχι μόνο στὰ ἡγετικά τους κλιμάκια, ἀλλὰ καὶ στὴν συνείδηση τῆς πλειοψηφίας τῶν πολιτῶν τους, αὐτῆς τῆς νοστροπίας, ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, γιὰ τὴν μελέτη τῶν διαδραματιζομένων γεγονότων στὶς μέρες μας.

Οἱ ἰσχυρὲς δυνάμεις ἐξουσίας τοῦ δυτικοῦ κόσμου, *Ἡνωμένες Πολιτείες, Βρεταννία*, καὶ οἱ χῶρες *ὑπόδειγμα κοινωνικῆς εὐημερίας, Ἑλβετία, Σουηδία*, ἔδωσαν τὴν ἐντύπωση ὅτι κατελήφθησαν ἐξ ἀπίνης ἀπ' τὸν κορονοϊὸ καὶ ἀντέδρασαν σπασμωδικὰ καὶ περιστασιακὰ ἀπέναντί του. Δὲν εἶναι τυχαῖα πράγματα αὐτά, οὔτε ἐξηγοῦνται εὐκόλα στοὺς λαοὺς τους, οἱ ὁποῖοι ἀντιδροῦν σὰν ζαλισμένοι καὶ χωρὶς δεδομένη καὶ ἰσορροπημένη λογικὴ στὸν ἄμεσο κίνδυνο· σαφὴς ἀπόδειξη εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἀντελήφθησαν οὔτε τὴν πραγματικὴ του φύση οὔτε τὶς βαθύτερες προεκτάσεις του. Δηλαδή, ἡ ἔμφυτη στὸν ἄνθρωπο παρόρμηση αὐτοπροστασίας του, στὴν ὄντογένεσή του, καὶ ἡ ἀντίστοιχη, ὄχι πάντα στὸν ἴδιο βαθμὸ, ἔκφρασή τῆς στὸ ἐνιαῖο κοινωνικὸ σύνολο, στὴν φυλογένεσή του, ἢ πολὺ περισσότερο στὸ ὀργανωμένο κράτος, ἔλειψαν, κι αὐτὸ εἶναι μᾶλλον τὸ κύριο πρόβλημα τῶν ἐθνῶν αὐτῶν, ἀνεξαρτήτως τῶν προσώπων στὴν ἐξουσία τους στὴν δεδομένη στιγμή, καὶ τῶν κοινωνιῶν τους, ὡς ἐνιαῖες ὀντότητες· στὴν πράξη ἀποδεικνύεται, ὅτι οἱ *συνεκτικοὶ ἴστοι* τῶν κοινωνιῶν τους πρωτίστως καὶ τῶν δομῶν τῆς ἐξουσίας συμπληρωματικῶς ἔχουν ἀπωλέσει τὴν δυναμικὴ τους καὶ τὴν αὐτόματη συνήθως ἐπενέργειά τους. Δὲν ἀντέδρασαν, ἐνῶ οἱ *χαλεποὶ οἰωνοὶ* ἦταν πασίδηλοι καὶ δὲν χρειαζόταν ἡ ἐπέμβαση τοῦ Ἀμερικανοῦ προέδρου, γιὰ τὴν λήψη προληπτικῶν μέτρων· ὅπωςδήποτε εἶναι ἀναιτιολόγητη ἡ ἔλλειψη προφυλάξεως στὴν πολιτεία τῆς *Νέας Υόρκης* καὶ ἀμαυρώνει τὸ γεγονός τὴν εἰκόνα τῆς παγκοσμίου μητροπόλεως ἐπὶ δύο αἰῶνες σχεδόν· ἀλλὰ ἡ ἐπανάληψη τοῦ ἴδιου φαινομένου, *μαζικῆς ἐλλείψεως ΜΕΘ κλινῶν, φερέτρων καὶ κοιμητηρίων*, στὶς μεγάλες καὶ ἐξ ἴσου πλούσιες πολιτείες, *Καλιφόρνια, Τέξας, Φλώριδα*, γιὰ παράδειγμα, ἐπιβεβαιώνει τὴν διαπίστωση, ὅτι τὸ πρόβλημα ἀφορᾷ ὀλόκληρη τὴν ἀμερικανικὴ κοινωνία.

Ἡ ὁμαδικὴ ἀπρονοησία δὲν παρουσιάζεται τυχαῖα, παρὰ ἀνταντακλᾶ ζωτικῆς διεργασίας στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ὅποιας κοινωνίας· μπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτό, ὅτι ἡ ἡγεσία τους, δὲν ἐπέδειξε τὰ δέοντα ἀνταντακλαστικά ἢ ὅτι χωλαίνει στὶς ἀντιδράσεις της· λογικὸ αὐτὸ κι εἶναι σύνηθες φαινόμενο στὴν ἱστορία, σὲ περιόδους παρακμῆς μεγάλων αὐτοκρατοριῶν, πού πάντοτε συνοδεύεται κι ἀπ' τὴν ἄμβλυνση τῶν εὐαισθησιῶν τῶν ἡγεσιῶν τους. Ἡ παρακμὴ τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας, τῶν ἑλληνιστικῶν βασιλείων, τῆς ρωμαϊκῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς ἐπίσης εἶναι χαρακτηριστικὰ παραδείγματα, γιὰ νὰ μείνουμε στὴν γνωστὴ ἱστορία μας, ἢ καὶ τῆς γαλλικῆς καὶ βρετανικῆς, μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο καὶ τῆς σοβιετικῆς προσφάτως· ὅλες αὐτὲς ὅμως ἔχουν κοινὸ χαρακτηριστικόν, τὴν ἐσωτερικὴ ἀποδυνάμωση τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τους συνοχῆς, καὶ κατὰ προέκταση τῆς ἰδεολογίας τους. Δὲν τοὺς κάλυπτε ἡ θρησκεία τους ἢ ἡ ἰδεολογία τους στὶς νέες συνθήκες καὶ αὐτὸ ἀποθάρρυνε τὴν ὅποια δυναμικὴ κινητοποίηση τῶν λαῶν τους.

Ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὰς ἐλλείψεις αὐτὰς ὀδηγεῖ εἰς ἄλλας ἀτραπούς, μακρὰν τοῦ θέματός μας, ὅσον ἐνδιαφέρουσαι κι ἂν εἶναι, ἀλλὰ ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἐμβριθοῦς ἱστορικῆς μελέτης τὴν ὁποίαν δὲν δυνάμεθα προσφέρειν τώρα, μέσα στὶς ραγδαῖες διεθνεῖς ἐξελίξεις· τὸ ἐνδιαφέρον μας ἐστιάζεται στὶς ἀντιδράσεις ἡγεσίας καὶ πολιτῶν ἀπέναντι στὴν πανδημία καὶ κυρίως τῶν ἡγετικῶν χωρῶν τοῦ δυτικοῦ κόσμου.

Ἀρκετὰ τὰ εἰσαγωγικά!

Ἡ ἰδεολογικὴ προσήλωση τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου ἐνδιαφέρει πρωτίστως τὴν ἔρευνά μας, διότι αὐτὴ μᾶς προσφέρει τὶς διεξόδους γιὰ τὴν ἀπεξάρτησή μας ἀπ' τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς μας· ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος κάθε ἄλλο παρὰ ἦταν ἢ εἶναι ἐλεύθερος οὐσιαστικὰ καὶ ἀνεξάρτητος, ὅπως μᾶς τὸν ἔχει παρουσιάσει ἢ προπαγάνδα του. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ γεγονός, ὡς ἔναρξη τῆς διερευνήσεώς μας, ὅτι ἀπὸ σημαντικὴ μερίδα ἐγκύρων σχολιαστῶν του παρουσιάσθηκαν οἱ περιπτώσεις βιαίας συμμορφώσεως πολλῶν Κινέζων, ὅπως ἢ σύλληψή τους μὲ τὴν ἀπόχη, ὡς ἐκδηλώσεις καταπατήσεως τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀτόμου· δηλαδή, κατὰ τοὺς σχολιαστὲς αὐτοὺς, ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας περιλαμβάνει καὶ τὸ «δικαίωμα» τῆς προκλήσεως τοῦ θανάτου πολλῶν συγγενῶν του καὶ συμπολιτῶν του, ἀφοῦ τοῦ περιορίζουν ἢ τοῦ ἀπαγορεύουν τὶς ἐλευθερίες κινήσεώς του, ἀνθαιρέτως κατὰ τὴν γνώμην του. Ἀλλὰ αὐτὴ δὲν εἶναι ἐλευθερία, παρὰ ἀσυνδοσία, ἀνθαιρεσία καὶ κατάλυσις οἰασδῆποτε ἔννοιας δημοκρατίας καὶ κοινωνικῶν σχέσεων σὲ κάθε συγκροτημένη κοινωνία· τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι πρόκειται γιὰ κομμουνιστικὸ καθεστῶς στὴν Κίνα, κι ἐπομένως εἶναι σύνηθες φαινόμενο ἢ καταπάτηση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, δὲν εὐσταθεῖ κι ἔχει ἐλάχιστη ἢ μᾶλλον μηδαμινὴ σημασία. Τὸ ζητούμενο στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ λοιμοῦ εἶναι ἓνα καὶ μόνο, ἢ προστασία τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν, κανένα ἄλλο· γιὰ τὴν ἐκπλήρωσή της, ὅλα τὰ ἄλλα παραμερίζονται, ἀρκεῖ νὰ προστατευθεῖ ἀποτελεσματικὰ ἢ ζωὴ τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν ἢ τῆς πλειονότητός του, στὴ χειρότερη περίπτωση, ὅπωςδῆποτε πάντα κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ κράτους· Τὰ ὑπόλοιπα εἶναι περιττὰ καὶ ἀποτελοῦν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν χειρότερη καταπάτηση τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ πολίτου.

Ὁ Ντόναλντ Τράμπ, ὁ Ἀμερικανὸς πρόεδρος ὡς παράδειγμα, ἐπειδὴ ἐκπροσωπεῖ τὴν χώρα ὑπόδειγμα τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς, ὅταν δηλώνει ὅτι ἀδιαφορεῖ γιὰ μερικὲς χιλιάδες ἢ δεκάδες χιλιάδες νεκρούς, αὐτομάτως θέτει ἑαυτόν, ἐκτὸς ἢ ὑπεράνω τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν· εἶναι, «ἢ θηρίον ἢ θεός», κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη. Τὸ ἀλληλένδετο μὲ αὐτὸ δεύτερο θέμα εἶναι, ἢ ἀνοχὴ τῶν Ἀμερικανῶν πολιτῶν, ἀπέναντι στὴν αἰσχίστη ὕβρη κατὰ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας τους· ὁ πρόεδρος τους ἔχει ἐκλεγῆ ὡς δημοκρατικὸς ἡγέτης κι ὄχι ὡς αὐταρχικὸς δεσπότης, ὅποτε γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, τὸ ποιὲς εἶναι οἱ συνέπειες τῆς ἐκουσίας ἢ ἀκουσίας ἀποδοχῆς ἐκ μέρους των τῶν ἀντιδημοκρατικῶν αὐτῶν πράξεων του;

Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικῶν

Ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀπαντήσεως εἶναι εὐκολώτερη στὴν ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς, ἀπ' τὴν σύσταση τῆς ἀμερικανικῆς πολιτείας, ὡς πρότυπο καὶ τέλος τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας καὶ ὡς πολιτείας ὄνειρο γιὰ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς ὑψηλοῦ μεταπολεμικὰ καὶ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος· πάντοτε στὴν ἱστορία, κάποια χώρα, αὐτοκρατορία ἢ λαός, ἐκφράζουν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δυναμικὴν ἐκάστης ἐποχῆς. Ὁ ἀκόρεστος πόθος τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, μὲ τὸν ὀρθολογισμό καὶ τὸν διαφωτισμό ὡς πρόδρομό της, καὶ τὴν κατάρρευση τοῦ κομμουνιστικοῦ κλάδου της πρόσφατα σχετικὰ, εἶναι τὸ ἀμερικανικὸ ὄνειρο· γνωστὰ αὐτὰ τουλάχιστον ἀπ' τὶς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς». Καὶ πράγματι ἐπέδειξε ἐκπληκτικὴ προσαρμοστικότητα καὶ ἀντοχὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνες, καθὼς προσέφερε στὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας, στὴν καταπολέμηση τῶν ἀσθενειῶν καὶ στὴν εὐδαιμονία μεταπολεμικὰ στὸν δυτικὸ κόσμον· φυσικὰ, προστίθενται καὶ τὰ τόσα ἀρνητικὰ, ἀποικιοκρατία, πόλεμοι, οἱ δύο χειρότεροι στὴν παγκόσμια ἱστορία τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἐξανδραποδισμὸς λαῶν, ρατσισμὸς κατὰ Ἀφρικανῶν καὶ Ἐρυθροδέρμων καὶ ὠμὴ στήριξη πληθώρας αὐταρχικῶν καθεστώτων, ποὺ θὰ τὰ ζήλευαν οἱ ἀπεχθέστεροι τύραννοι τῶν ἄλλων ἐποχῶν. Ἡ πλήρης ἀπομυθοποίηση ὅμως τῆς ἐσχατολογικῆς τῆς ἀντιλήψεως ἔρχεται μὲ τὴν πανδημία τοῦ κορονοϊοῦ. Ξέσπασε ὡς κεραυνὸς ἐν αἰθρία καὶ ἀποκάλυψε τὴν πραγματικὴν φύση.

Ἡ ἀπουσία καὶ τῆς ἐλαχίστης προνοίας ἀπ' τὶς χώρες πρότυπα τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας γίνεται παραδεκτὸ πλέον ἀπ' τοὺς ἔγκυρους ἀναλυτὲς τους, ὅτι δὲν ἦταν τυχαῖο γεγονός· τὸ παραδέχονται πιά ὅλοι τώρα, ὅτι τόσο ἡ ἡγεσία, ὅσο καὶ ὁ λαός τους, στὴν μεγίστη πλειοψηφία του, δὲν ἀντελήφθησαν τὴν ἔκταση τῆς λοιμικῆς καὶ τὸ βάθος τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ προβλήματος, ὅπως τίθεται ἐμφανῶς γιὰ τὶς πολιτικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες τῆς κοινωνίας τους. Ἐδειξαν ὅτι εἶχαν ἐπαναπαυθεῖ στὴν ἀπόλυτη βεβαιότητα, ὅτι ἡ εὐδαιμονία τους δὲν κινδυνεύει, πέραν μερικῶν προβλημάτων καὶ μάλιστα σὲ λαούς, ὅπως οἱ νότιοι εὐρωπαϊκοί, καὶ ποὺ δὲν εἶχαν ἐνταχθεῖ, πίστευαν, πλήρως στὸ κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ σύστημά τους· δηλαδή, τὸ πρόβλημά τους εἶναι ἰδεολογικό, καθὼς ἔχουν, ἢ εἶχαν οἱ περισσότεροι, ἐδραιωμένη τὴν πεποίθησή τους, ὅτι ἦταν ἀπολύτως ἀσφαλὲς τὸ σύστημά τους. Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, μὲ ἄλλα λόγια, μὲ τὴν ἀπόλυτη πίστη στὴν

μονοθειϊστική θρησκεία, στην ιδεολογική και στην ἐπιστημονική ἀλήθεια· δὲν ὑπῆρχε μέσα τους οὔτε ἴχνος ἀμφισβητήσεως καὶ δὲν ἠδύνατο ὑπάρξει.

Ἡ ἀπόλυτη πίστη τους τοὺς ἐφοδίασε, ὡς φυσική συνέπεια, μὲ τὴν αἴσθησι τῆς ἀμερικανισίας, γιὰ τὸ ἀπρόσβλητο τοῦ ὑγειονομικοῦ τους συστήματος, δηλαδή τὴν πλήρη ἀπρονοησία τους, ἀπέναντι στὸν ὄρατὸ καὶ ἀπτό κίνδυνο τοῦ λοιμοῦ· τίποτε δὲν ἐθεωρεῖτο ἰκανὸ ἀμφισβητῆσαι κι ἀκόμη περισσότερο ἀπειλῆσαι τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία τῆς ἐξουσίας τους μακροχρονίως στὸν πλανήτη, κι αὐτὸ ἦταν δεδομένο, ὅπως ἀκόμη καὶ σήμερα οἱ ὄπαδοί τους ὀμιλοῦν, γιὰ τὴν δυναμική τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας, μὲ τὸ παράδειγμα, «ὅταν φταρνίζεται ἡ Ἀμερική, πλευρετώνει ὁ ὑπόλοιπος κόσμος...» Φυσικά, αὐτοὶ δὲν παρακολουθοῦν τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα τῶν ἄλλων χωρῶν, ὅταν ἡ κινεζικὴ οἰκονομία, π. χ., ἔχει περάσει σὲ φάση ἀναπτύξεως, τέσσερες μῆνες μετὰ τὴν πανδημία. Οἱ ιδεολογικὲς παρωπίδες εἶναι πάντα οἱ τελευταῖες ποὺ «φεύγουν», ἂν φεύγουν ποτέ!

Ἡ ἀναδρομὴ στὴν πρώτη ἐμφάνισι τῆς δημοκρατίας στὴν ἱστορία, ὅπως συνηθίζεται στὴν Δύση, μὲ ἀναφορὰ στὴν κλασικὴ Ἀθήνα καὶ στὸν Ἀριστοτέλη, εἶναι ὀπωσδήποτε διδακτικὴ, ἔστω κι ἂν ἔχει γίνει ὁ κοινὸς παρονομαστὴς στίς μελέτες μας, ἀλλὰ δὲν γίνεται ἀλλιῶς: «ὅτι μὲν οὖν ἡ πόλις καὶ φύσει πρότερον ἢ ἕκαστος, δῆλον· εἰ γὰρ μὴ αὐτάρκης ἕκαστος χωρισθεὶς, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ἔξει πρὸς τὸ ὅλον, ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μῆθὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν οὐθὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ θεός».¹ Τί μᾶς λέγει ὁ φιλόσοφος, «ὅτι μὲν ἡ πόλις λοιπὸν καὶ φύσει εἶναι πρότερον ἀπὸ ἕκαστον ἡμῶν, εἶναι ὀλοφάνερο· διότι ἔαν κάποιος δὲν εἶναι αὐτάρκης καὶ χωρισθεῖ ἀπ' τὴν πόλη, ὁμοίως μὲ τὰ ἄλλα μέρη θὰ προστρέξει πρὸς τὸ σύνολο, ὅποιος δὲ δὲν δύναται μετέχειν τῆς πόλεως ἢ δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπ' αὐτὴν διότι εἶναι αὐτάρκης, αὐτὸς δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς πόλεως, ὁπότε εἶναι ἢ θηρίον ἢ θεός», ὡς μία ἀπ' τὶς πολλὰ ἀναφορὰς τοῦ ἀποσπάσματος στὰ ἄλλα πονήματα. Τί πίστευαν οἱ Ἕλληνες; ὅτι, «ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μῆθὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν οὐθὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ θεός». Τί ἀπέδειξε ἡ ἡγεσία τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας; ὅτι ἀδυνατεῖ, «μετέχειν τῆς πόλεως ἢ δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπ' αὐτὴν διότι εἶναι αὐτάρκης, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ μὴ μετέχων αὐτῆς δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς πόλεως, ὁπότε εἶναι ἢ θηρίον ἢ θεός...»

¹ Ἀριστοτέλους, «Πολιτικά», Βιβλ. Α', κεφ. β, παρ. 12, (1253α30-35), μετάφρασι δική μου. Ὅρα καὶ εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Ἡ παρέμβασις τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς». σελ. 51.

Αμέσως μετὰ ἐπεξηγεῖ πληρέστερον τὸ νόημα τῆς ἀναφορᾶς του ὁ Σταγειρίτης: «Φύσει μὲν οὖν ἡ ὄρμη ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος· ὥσπερ γὰρ καὶ τελεωθὲν βέλτιστον τῶν ζώων ὁ ἄνθρωπος ἐστίν, οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων... ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· τὸ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις».² Ὅταν μετέχει ὁμως τῆς πόλεως, τότε, «φύσει εἶναι ἡ παρόρμησις ὅλων πρὸς αὐτὴν τὴν κοινωνίαν· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας αὐτὴν εἶναι ὁ αἴτιος τῶν μεγίστων ἀγαθῶν τοῦ πολίτου· διότι ὅπως κι ὅταν τελειωθεῖ ὁ ἄνθρωπος γίνεται τὸ βέλτιστον τῶν ζώων, ἔτσι κι ὅταν χωρισθεῖ ἀπ' τὸν νόμο καὶ τὴν δίκη καθίσταται τὸ χεῖρότερον ὅλων... ἡ δὲ δικαιοσύνη εἶναι πολιτικὴ διαδικασία· ἐπειδὴ ἡ δίκη εἶναι τάξις πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ἡ δίκη εἶναι τοῦ δικαίου κρίσις».

Εὐκόλα πλέον ἐκπίπτει ὁ ἔνοικος τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὡς θηρίον ἢ θεός, κατὰ τὴν ἀξιολόγησι τῶν θεσμῶν τῆς ἀμέσου δημοκρατίας, ἀφοῦ αὐτομάτως ἔθεσε τὸν ἑαυτό του ἐμπρόκτως ἐκτὸς τῆς πόλεως ἢ ἡγεσία τῆς, τουλάχιστον στὴν ἀντιμετώπισι τῆς λοιμικῆς -ἂν μπορεῖ νὰ ἰσχύσει μόνο αὐτό!- καὶ εἶναι ἐμφανέστατη ἡ ἀπροθυμία ἢ ἀδυναμία ἀντιδράσεως τῆς ὑπολοίπου κοινωνίας τῆς ἀπέναντι στὶς ἐπιλογές τῶν ἡγετῶν τῆς· ἀποδεικνύει ἔτσι, ὅτι εἶναι ξένη καὶ πρὸς τὶς ἴδιες τὶς ἀρχές συστάσεώς τῆς, καθὼς ἰσχυρίζεται ὅτι ἐκφράζει τὴν σύγχρονη μορφή τῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας. Ἀλλὰ ἔχει οὐσιαστικὴ σχέση αὐτὴ μὲ τὴν ἄμεσο δημοκρατία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων;

Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἔχει ὡς κύριον συστατικὸ δεσμὸ τῆς, τὶς ἰσότητες ἢ ἀνεξάρτητες σχέσεις μὲ τοὺς θεοὺς τῆς, ὅπως τὶς παρουσιάζει ὁ Ὅμηρος καὶ ὅπως διαπαιδαγώγησεν ὁ ποιητὴς μὲ αὐτὲς τοὺς Ἑλληνας στὴν συνέχεια, «τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν», κατὰ τὸν Πλάτωνα.³ ἡ διαβάθμισι τῶν σχέσεων αὐτῶν καθορίζει καὶ τὸν βαθμὸ τῆς ἐλευθέρας πολιτικῆς πρακτικῆς στὴν πολιτεία τῆς καὶ τὴν ἐπιβίωσι τῶν θεσμῶν τῆς σὲ περιόδους παρακμῆς καὶ δουλείας στὶς κοινότητες τῶν ὑψηλῶν βουνῶν, στὴν δημοτικὴ παράδοσι, γιὰ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. Σὲ ἐπανάληψι ἐπιδιδόμεθα, κι ὄχι γιὰ μοναδικὴ φορὰ, ἀλλὰ τὸ ἐπιτάσσει ἡ ἐποχὴ μας καὶ τὸ θέμα μας.

Ἰδανικὴ ἀπόδειξι τῶν ὀρίων τῆς ἐξουσίας τοῦ Διὸς ἀποτελεῖ ἡ ῥαψωδία, Ε', «Διὸς ἀπάτη», ὅπου περιγράφει τὴν ὑποταγὴ τοῦ μεγάλου θεοῦ στὰ θέληγτρα

² Αὐτόθι, Βιβλ. Α', κεφ. β, παρ. 13, (1253α35-39, 44-46).

³ Ὅρα, τὴν «ἀνάλυσι» «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Ἐκ δημοκρατίας συγκεῖσθαι καὶ βασιλείας», σ. 16-7.

τῆς συζύγου του κι ἀδελφῆς του, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀποκοίμισή του, μετὰ τὸν ἐκπληκτικὸ του ἔρωτα μαζί της: «Ἡ σκηνὴ τῆς ἀπάτης τοῦ Διὸς ἀποκαλύπτει τὸ πόσο μονομερῆς ἦταν στὶς ἐρωτικές του σχέσεις ὁ πατὴρ θεῶν τε ἀνθρώπων τε.⁴ μόνο τὴν προσωπικὴ του ἀπόλαυση ἀντιλαμβάνονταν κι ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὰ ὑπόλοιπα· ὅταν μάλιστα τὸν ἔπιανε ὁ ἐρωτικὸς οἶστρος τὰ ξεχνοῦσε ὅλα καὶ δὲν ἔβλεπε τίποτε ἄλλο, πέρα ἀπ’ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας του, τοῦ πόθου του, οὔτε κἀν τὸν δόλο, τὴν ἀπάτη τῆς συζύγου του ὑποψιαζόταν. Ἡ παμπόνηρη Ἥρα ἀπ’ τὴν πλευρὰ της, ὡς γνήσια γυναῖκα, γνώριζε ἄριστα τὸν σύζυγό της καὶ τοῦ ἔπλεξε τὴν τέλεια πλεκτάνη· οὔτε ἡ μεγάλη θεὰ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὸν ἔρωτα ἐκείνη τὴν στιγμὴ· καλλωπίσθηκε, ἀρωματίσθηκε, στολίσθηκε μὲ τὸν κεστὸν ἱμάντα καὶ παρουσιάσθηκε μὲ νωχελικὸ καὶ προκλητικὸ βάδισμα, γιὰ νὰ προκαλέσει καὶ ἐξαπατήσῃ τὸν σύζυγό της· ὁ ἔρωσ δὲν μετροῦσε. Ἴσως ἴσως ἀπολάμβανε τὴν ἐκδίκησίν της πρὸς τὸν Δία, γιὰ τὶς τόσες ἐξωσυζυγικὲς του σχέσεις, μερικὲς ἀπ’ τὶς ὁποῖες μάλιστα ὁ ἴδιος ἀπαρίθμησε, ὅσες τοῦ ἔδωσαν ἀπογόνους θεοὺς καὶ μεγάλους ἥρωες· ἔδειξε, ὅτι ἐνοχλήθηκε γι’ αὐτές, ὡς ἡ προσωποποίηση τῆς γυναίκας.

Ἡ σκηνὴ μᾶς διδάσκει ὅτι ἦταν ἀρκετὰ ἀγαθὸς στὴν συμπεριφορὰ του ὁ Ζεὺς, ὡς τυπικὸς ἀσυγκράτητος ἄρρεν φέρθηκε καὶ δὲν σκέφθηκε τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο μετὰ, ἀφοῦ ἀνακάλυψε τὴν ἀπάτη, ἄρχισε τὶς ἀπειλές του, ἔδειξε ὅτι εἶναι καὶ σκληρὸ ἀνδράκι! ἐνῶ ἡ Ἥρα ὑπομειδιῶσε, γιὰ τὸν ἥξερε· ἡ ἀμοιβαιότης εἰς τὸν ἔρωτα δὲν μετροῦσε καὶ πολὺ εἰς τὸν Δία, ὅπως τὸ ἔδειξε καὶ στὶς σχέσεις του μὲ τὶς πολλὰς θνητές, ἦταν ἀπότομος καὶ σκληρὸς στὶς περισσότερες, ὅπως στὴν Ἰώ, στὴν Εὐρώπη, στὴν Δανάη· εἶχε ῥοπή πρὸς τὸν ἀφροδισιασμὸ καὶ τὸ ὀπνιάζειν, ἡ ἰσότης τῶν σχέσεων καὶ ἡ ἀμοιβαία προσφορὰ ἦταν μᾶλλον ξένες ἐννοιες καὶ λειτουργίες εἰς τὸν πατέρα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἦταν ἀγαθιάρης στὸν ἔρωτα.

Ὁ θεῖος ποιητὴς ὑπογραμμίζει τὶς ἀδυναμίες τῶν θεῶν στὴν ἔκφραση καὶ στὴν ἄσκηση τοῦ ἔρωτος, μὲ τὶς σκηνὲς Ἀφροδίτης καὶ Ἄρεως ἐνδεικτικὲς, κάτι γνωστὸ ποὺ ἀποδίδει καὶ τὴν ἀδυναμία πολλῶν Ἑλλήνων ἐφαρμόσαι τὴν δημοκρατία, ἀλλὰ καὶ βιώσαι τὴν ἐλεύθερη πολιτικὴ πρακτικὴ, μὲ τὴν ἐμμέλειά της καὶ τὴν ἰσηγορίά της. Ἄλλωστε, «Ἡ λέξις ἔρωσ ἐμφανίζεται μόνο δύο φορὲς εἰς τὴν Ἰλιάδα, μία, ὅταν ὁ Πάρις δικαιολογεῖται γιὰ τὴν ἐπιθυμίαν του πρὸς τὴν Ἑλένην καὶ τῆς ζητᾷ ἀμέσως νὰ ξαπλώσουν στὸ κρεβάτι:

ἀλλ’ ἄγε δὴ φιλότητι τραπέιομεν ἐννηθέντε·

⁴ Ὅρα, εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Ὁ κεστὸς ἱμάς», σελ. 17, κ. ἐ.

οὐ γὰρ πῶ ποτέ μ' ᾤδε γ' ἔρωσ φρένας ἀμφεκάλυψεν.⁵

Ὁ ἔρωσ ἀμφικάλυψεν τὸν Πάριν, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴν Ἑλένην,

*Μὸν πᾶμε τῶρα τὸ φιλι στὸ στρῶμα νὰ χαροῦμε·
τί τέτοια φλόγα στὴν καρδιά δὲν ἔνιωσα ποτές μου.*

Δεύτερη, ὅταν ὁ Ζεὺς εἶδε τὴν Ἥρα εἰς τὴν κορυφή τῆς Ἰδης,

*νῶι δ' ἄγ' ἐν φιλότητι τραπείομεν εὐνηθέντε·
οὐ γὰρ πῶ ποτέ μ' ᾤδε θεᾶς ἔρος οὐδὲ γυναικὸς
θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι περιπροχυθεὶς ἐδάμασεν.⁶*

Πιὸ γλυκομίλητος ὁ Ζεὺς, ἀλλὰ ὄχι καὶ τόσο πειστικός,

*μὸν ἔλα ἐμεῖς τὸν ἔρωτα μιὰ στάλα νὰ χαροῦμε,
τί ὡς τῶρα πόθος γυναικὸς ἦ καὶ θεᾶς ποτές μου
στά στήθια δὲν μοῦ χύθηκε, δὲν μ' ἄγγιξε τὰ σπλάχνα.*

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἦταν περισσότερο ἡ ἔκφραση τῆς μονομεροῦς ἐπιθυμίας τῶν ἀνδρῶν, παρὰ ἀμοιβαῖος πόθος· εἰς τὴν πρώτη, ἡ Ἑλένη ἐκτελοῦσε τὰς ἐντολὰς τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης κι ὄχι τὶς δικές της ἐπιθυμίες, ὅπως τὸ δείχνει μετανοοῦσα εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἔστω κι ἂν αὐτὰ φαίνονται ὅτι εἶναι γυναικεῖα λόγια, εἶναι ὅμως καὶ πειστικὰ μαζί, ὀπνιάζουσα ἡ Ἑλένη ὠδηγήθηκε στὴν εὐνή· εἰς τὴν δεύτερη εἶναι σαφέστατη ἡ ἀπάτη, ὁ δόλος τῆς Ἥρας, μὲ τὸν Δία εὐκολο θύμα της».

Ἡ ἀμοιβασιότης εἰς τὸν ἔρωτα ἀπουσίαζε συνήθως εἰς τὸν Δία, εἶναι δεδομένο αὐτό, τόσο μὲ τὴν σύζυγό του μάλιστα, ὅσο ἐξυπακούεται καὶ μὲ τὶς κοινὲς θνητὲς καὶ θὰ ἦταν ἀπόμακρη ἀνάμνηση, ἂν δὲν ἦταν ἤδη γνωστό, ἐνῶ δείχνει, ὅτι, ἀκόμη χειρότερα, ἐπιδίδοταν συνήθως στὸ βινεῖν, ὅπως τὸν κατηγορεῖ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὰς «Ὀρνιθας», αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς: «ὁ

---

⁵ Ὅμηρος, ῥαψωδία, Γ', «Ὀρκοί», στ. 441-442, μετάφραση, Ἀλεξάνδρου Πάλλη, καὶ εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Κεστὸς ἱμάς», σελ. 18.

⁶ Αὐτόθι, Ξ, «Διὸς ἀπάτη», στ. 314-316, καὶ ὁ.ἀ.

κωμικός ποιητής διδάσκει τὰς συνεπειὰς εἰς τοὺς κοινούς θνητοὺς τοῦ ὀπιεῖν τῶν θεῶν τους καὶ συνιστᾷ ὁ Πεισθέταιρος τὴν θεραπεία τοῦ προβλήματος:

ἐπιβάλλειν

σφραγίδ' αὐτοῖς ἐπὶ τὴν ψωλήν, ἵνα μὴ βινῶσ' ἔτ' ἐκείνας.⁷

Στὶς Ὀρνιθες, στὰ πουλιά, ἀναζητοῦσαν οἱ δύο Ἀθηναῖοι τὴν σωτηρία τῆς πόλεως, ὁ Εὐελπίδης καὶ ὁ Πεισθέταιρος, διότι τὰ θεωροῦσαν ὅτι εἶναι ὑπεράνω τῶν θεῶν καὶ ὅτι ἠδύνατο ἀποκόψαι τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' τὴν ἐπικοινωνία μαζί τους, ἐπομένως καὶ τὴν προσφορὰ θυσιῶν καὶ θυμιαμάτων· ὡς κύρια αἰτία τῶν δεινῶν τους θεωροῦσαν τὴν ἀπρεπῆ ἢ καὶ ἀνάρμοστη συμπεριφορὰ τῶν θεῶν ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους καὶ κυρίως μὲ τὴν ἐρωτική ἀνάμιξή τους μὲ τὶς ὁμορφες νεαρὲς θνητές, τὶς ὁποῖες παρέσυραν στὴν ἀφέλειά τους κυρίως ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ποσειδῶν· ἀναφέρεται μάλιστα στὸν πληθυντικό, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι οἱ μητέρες τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Θησέως καὶ τοῦ Διονύσου, ἦταν τὸ ἴδιο μὲ ὅλες τὶς ἄλλες, τὰς βινουμένας. Διδάσκει ὁ ποιητής,

βάλτε

σφραγίδα στὴν ψωλή ὄλων τους, μὴν ἔτσι τὶς σκυλοπηδοῦν ἐκεῖνες.

Τὸ 414 π.Χ. ἐδιδάχθησαν αἱ «Ὀρνιθες», ὅταν ἄρχισε καὶ ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας, τὸ μοιραῖο λάθος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ πίστευαν οἱ νεαροὶ γόνοι τους, ὅτι θὰ καταλάμβαναν ὁλόκληρο τὸν κόσμον· εἰς τὰ Μεγάλα Διονύσια, Μάρτιο μῆνα, ἐδιδάχθη ἡ κωμωδία καὶ ἔλαβε τὸ δεύτερο βραβεῖο, μὲ πρῶτο, τοὺς «Κωμαστὰς» τοῦ Ἀμειψίου καὶ τρίτο, τὸν «Μονότροπον» τοῦ Φρυνίχου· ἔδειξαν οἱ συμπολίτες του, ὅτι δὲν εἶχαν ἐνθουσιασθεῖ ἀπ' τὴν κριτική του, ἢ μᾶλλον καλύτερα ὅτι εἶχαν πολὺ ἐνοχληθεῖ, καθὼς ἔτειναν πολιτικὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν ἐμπνευστὴ τῆς ἐκστρατείας, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς πρόδωσε, μὲ τὴν λιποταξία του στὴν Λακεδαίμονα, λίγους μῆνες μετὰ. Πολλὰ εἶχε καταλάβει ὁ ἀνυπότακτος ὑπερασπιστὴς τῆς ἰσηγορίας...»

---

⁷ Ἀριστοφάνους, «Ὀρνιθες», στ. 560, μετάφραση δική μου καὶ εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Γεννάδας ἀνὴρ ὁ δεσπότης σου», .σελ. 6-7.

Οἱ Ἕλληνες πίστευαν, ὅτι εἶχαν ὅλες τὶς ἀρετὲς κι ὅλες τὶς κακιὲς τῶν θεῶν, ἢ μᾶλλον καλύτερα, ὅτι εἶχαν πλάσει τοὺς θεοὺς τους, «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν τους», ἐνῶ, δυνάμεθα συμπληρῶσαι, ὅτι θέσπισαν τὴν ἄμεσο δημοκρατία τους, μὲ τελειότερους θεσμοὺς ἀπὸ ἐκείνους τῶν θεῶν· ἦταν πηγαία πεποίθησή τους, ὅτι εἶχαν ἰσότημες σχέσεις μαζί τους καὶ στὶς καλύτερες τῶν περιπτώσεων σχέσεις ἀνεξαρτησίας καὶ ἰσονομίας, ἔστω κι ἂν αὐτὸ διήρησε μόνο τὸν πέμπτο αἰῶνα, τρεῖς τέσσερες γενιὲς περίπου, μὲ πλούσια ἀναδρομὴ ὅμως πρὸς τὴν λυρική καὶ ἐπική ποίηση, ἀλλὰ ἄφησαν βαθύτατα τὰ ἴχνη τους στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ δυτικοῦ κόσμου κυρίως, ἐνῶ χάραξαν ἀνεξίτηλα τὶς πολιτιστικὲς καὶ ἱστορικὲς ρίζες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἀπόλυτος ἐξάρτησις τοῦ πιστοῦ ἀπ' τὸν Θεό του ἀπουσίαζε καὶ ἀναπηδοῦσε ὁ γόνιμος καὶ δημιουργικὸς διάλογος μαζί του· ἄλλωστε αὐτὸ ἐπέβαλαν καὶ οἱ σιβυλλικοὶ χρησμοὶ τῶν μαντείων, δηλαδή, τῆς ἀμέσου καὶ ζωντανῆς ἐπικοινωνίας μαζί του: «ἤξεις ἀφίξεις οὐ ἐν πολέμῳ θνήξεις», μετέφραζαν οἱ ἱερεῖς τὰς ῥήσεις τῆς Πυθίας. Ὅταν ἐπανέρχονταν καὶ διαμαρτύρονταν οἱ πιστοί, ὅτι δὲν ἐπέστρεψε ὁ ἀνθρώπος τους ἀπ' τὸν πόλεμο, ἀπαντοῦσαν, ἐμεῖς εἶπαμε, «ἤξεις ἀφίξεις οὐ ἐν πολέμῳ θνήξεις», μὲ τὸ μικρὸ διάστημα, μεταξὺ τοῦ «οὐ» καὶ τοῦ «ἐν πολέμῳ», δηλαδή τὴν προσωδία· ἂν ἐπέστρεφε, ἀπαντοῦσαν, ἐμεῖς εἶπαμε, «ἤξεις ἀφίξεις οὐ ἐν πολέμῳ θνήξεις», μὲ τὴν προσωδία, τὸ λίγο μικρότερο ἀπ' τὸ κόμμα διάστημα, μεταξὺ τοῦ «ἀφίξεις» καὶ τοῦ «οὐ». Ὁ θεὸς ἔδιδε δύο ἢ καὶ περισσότερες ἐπιλογὲς στὸν θνητό, κι αὐτὸς ἀποφάσιζε, ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνη τῶν ἐπιλογῶν του, παραιναιτικός, συμβουλευτικός ἦταν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ του κι ὄχι ἐπιτακτικός, ἀπόλυτος, ὅπως στὶς μονοθεϊστικὲς θρησκείες καὶ στὶς ἰδεολογίες ἢ ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες.

Ἀκόμη κι ὁ Πλάτων δέχεται τὴν ἰσότημη σχέση τῶν θεῶν μὲ τοὺς ἐλευθέρους πολίτας· ὁ ἀνταρχικότατος καὶ ἀπλησίαστος Ζεὺς εἶναι σαφέστατος εἰς τὰς ἐντολάς του πρὸς τὸν Προμηθεά, γιὰ τὸ πῶς θὰ ὀργανώσει τὰς πόλεις τῶν ἀνθρώπων: “Ἐπὶ πάντα, ἔφη ὁ Ζεὺς, καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θεὸς πάρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως”.⁸ Ὁ Ζεὺς ἀπευθύνεται μὲ τὸ γνωστὸ ἐπιτακτικὸ τοῦ ὕφους· “πρὸς ὅλους ἀπευθύνεται ἢ ἐντολή μου, εἶπε ὁ Ζεὺς, καὶ ὅλοι νὰ μετέχουν εἰς τὴν πόλιν· διότι

⁸ Πλάτωνος, «Πρωταγόρας», 322δ, μετάφραση δική μου καὶ Χρήστου Ζ. Καρανίκα, εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ ἐμμελοῦς», «Τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις», σελ. 34 κ. ἑ. «Ὁ κεστός ἰμάς», σελ. 31-32.

δὲν γίνονται πόλεις, ἐὰν μετέχουν ὀλίγοι εἰς τὰς λειτουργίας των ὅπως γίνεται μὲ τὰς ἄλλας τέχνας· καὶ θέσει λοιπόν, λέει εἰς τὸν Προμηθεά, συντακτικὸ νόμο ἐκ μέρους μου, ὅποιον δὲν δύναται μετέχειν αἰδοῦς καὶ δίκης κτείνειν ὡς νόσον τῆς πόλεως". Θέτει σαφέστατα τοὺς κανόνες λειτουργίας τῆς πόλεως· πρῶτον, ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ ὅλων εἰς τὰς λειτουργίας της, δηλαδή ἡ ἄσκησις ἀπ' τὸν καθένα τῆς πρακτικῆς τοῦ ἐνεργοῦ πολίτου, καὶ δεύτερον, ὁ σεβασμὸς ὅλων πρὸς τοὺς θεσμοὺς τῆς πόλεως, «μετέχειν αἰδοῦς καὶ δίκης». Διαφορετικὰ θὰ γίνουν οἱ πόλεις κοινωνίες μὲ ὀλίγους ἐνεργοὺς πολίτας, «ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν», ὅπως συμβαίνει στὶς ἄλλες τέχνες, στὴν βιοτεχνία καὶ βιομηχανία, δηλαδή, σὲ ἔκπτωσιν στὴν βιομηχανικὴ κοινωνία· γνώριζαν τὸ ποῦ ὀδηγεῖ ἡ μονοσήμαντη λογικὴ, ὡς αἰτία ἐμφανίσεως τῶν ἀχρείων καὶ τῶν κυνικῶν στὶς κοινωνίες καὶ συμπλήρωμα τῆς ἀπολύτου ὑποταγῆς στὶς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ ἢ τῶν ἰδεολογιῶν κάθε μορφῆς καὶ ἀποχρώσεως".

Ὁ Ζεὺς ἐπιβεβαιώθηκε στὴν ἀντιμετώπιση τῆς πανδημίας ἀπ' τὶς πιὸ προηγμένες βιομηχανικὲς κοινωνίες· ἀπέδειξαν, ὅτι ὀλίγοι μετέχουν σὲ αὐτές, «αἰδοῦς καὶ δίκης», καὶ πρωτίστως, δείχνουν ἐμπράκτως ὅτι δὲν μετέχουν οἱ ἡγέτες τους, ὅπως καὶ ὅτι οἱ λαοὶ τους προκλητικότερα τοὺς ἀνέχονται. Ἄν αὐτοὶ οἱ ἡγέτες καὶ πολλοὶ ἀπ' τοὺς λαοὺς τους πήγαιναν στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν, δὲν θὰ καταλάβαιναν τίποτε ἀπ' τοὺς χρησμούς του καὶ μᾶλλον θὰ τὸ βομβάρδιζαν σὲ ἀντίποινα! ἡ πανδημία ὅμως ἔχει δύο σαφέστατα χαρακτηριστικά, ἀπειλεῖ μὲ ἐξόντωση μὲγάλου μέρους τοῦ παγκοσμίου πληθυσμοῦ, τὸ ἀπτό ὑπαρξιακὸ ἀποτέλεσμα, καὶ γκρεμίζει τὰ θεμέλια τῆς ἰδεολογίας, τῆς ὑπάρξεώς της, τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας.

Ἡ ἐπομένη ἡμέρα εἶναι μιὰ ἄλλη μέρα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα κι ὅσοι ἡγέτες καὶ λαοὶ τὸ ἀντελήφθησαν, τὸ ἀντελήφθησαν· ἡ ἐπόμενη ὅμως αὐτὴ ἡμέρα συνέπεσε μὲ τὴν ἔκρηξη τῶν ψηφιακῶν ἐφαρμογῶν, τόσο ὡς γενίκευση στὴν ἐποχὴ μας, γιὰ λόγους οἰκονομικοῦς, παραγωγικοῦς καὶ κοινωνικοῦς, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς λοιμικῆς. Ὅσα κράτη τὶς χρησιμοποίησαν ἐγκαίρως καὶ ἀποτελεσματικῶς εἶδαν τὴν διαφορὰ στὴν ἀντιμετώπισή της καὶ στὸ φρόνημα τῶν κατοίκων τους· οἱ ἀλλαγές στὴν καθημερινότητα τῶν ἀνθρώπων ἦρθαν ἀπὸ τρεῖς τουλάχιστον κατευθύνσεις: πρώτη, τὴν εἰσβολὴ τῆς πανδημίας, γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ἕναν αἰῶνα στὸν βιομηχανικὸ κόσμον, ὡς ἐσχάτο μέσο σωτηρίας, δεύτερη, τὴν ριζικὴ ἀνατροπὴ τῆς καθημερινότητός τους, γιὰ ὅσους λαοὺς τὴν κατέγραψαν, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας, καὶ τρίτη, τὴν ἀναζήτησιν ἐμπνεύσεως ἢ ἐπικουρίας ἀπ' τὶς ἱστορικὲς καὶ πολιτιστικὲς ρίζες τῶν διαφορῶν λαῶν.

Οί επιδράσεις, τῶν ἐξ αὐτῶν δύο παραγόντων, ψηφιακῶν ἐφαρμογῶν καὶ κορονοϊοῦ, στὶς ἡγεσίες καὶ στοὺς λαοὺς τοὺς ποικίλουν σὲ σημαντικό βαθμό, ὅπως ἔχει καταγραφεῖ ἤδη, ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦν τὸ κύριο κριτήριο, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐκ μέρους τῶν ἄρδην ἀλλαγῶν στὴν καθημερινότητά τους· τὰ πρῶτα σημάδια εἶναι ἐμφανῆ, ἀλλὰ καὶ καθοριστικὰ γιὰ τὰ ἐπόμενα βήματα ὄλων. Ὅσοι λαοὶ πιστεύουν στὴν ἱερὰ ἐσχατολογικὴ ἀποστολή τους, ὡς ἐκπληροῦντες τὰς ἐπιταγὰς τῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος, διέπονται, δηλαδή, ἀπ' τὴν ἠθικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς καὶ ἀσκοῦν τὴν μονοσήμαντη πολιτικὴ πρακτικὴ της, ἀδυνατοῦν κατανοῆσαι τὶς νέες συνθήκες τῆς ζωῆς· ἔτσι ἐμφανίσθηκαν ἀδύναμοι διαγνώσαι τοὺς κινδύνους τῆς λοιμικῆς, παρὰ τὴν πληθώρα τῶν ἐνδείξεων καὶ τῶν πληροφοριῶν ἀπὸ μῆνες πρὶν. Μάλιστα, ἡ ἡγέτις τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος βωλοδέρνει ἀκόμη στὴν μάστιγα τοῦ λοιμοῦ, μαζὶ μὲ τὰ πάμπολλα ἄλλα κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα, μὲ ἄμεσες ἐπιπτώσεις στὴν ἐθνικὴ της συνοχή· δοκιμάζεται στὴν καθημερινότητα τῶν πολιτῶν της ἡ ἐνιαία της ὑπόστασις. Ἀντιθέτως, ὅσες πολιτεῖες καὶ λαοὶ ἀπεδέχθησαν τὶς συμβουλές τῶν ἐπιδημιολόγων καὶ τὶς ἐντολές τῶν κυβερνήσεών τους, Κίνα, Ἑλλάς, Σκωτία, εἶχαν τὶς ὀλιγώτερες ἐπιπτώσεις, μὲ ἐλάχιστα θύματα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀκμαῖο τὸ ἠθικὸ τῶν πολιτῶν τους καὶ καλὴ ἕως ἄριστη ψυχολογία γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση νέου κύματος κορονοϊοῦ καὶ τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων του· ἔδειξαν ὅτι ἀντλήσαν δυνάμεις ἀπ' τὶς βαθειές ἱστορικὲς καὶ πολιτιστικὲς τους ρίζες, ἀλλὰ καὶ πρόβαλαν καὶ προβάλλουν τὴν ἀρμόζουσα αἰσθητικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐλεύθερη πολιτικὴ πρακτικὴ. Σύμφυτα εἶναι αὐτὰ τὰ δύο.

«Πατήρ ούμὸς φρεσὶ μαίνεται...»

Ὅταν ἡ Ἀθηνᾶ ἐξεγείρεται καὶ διαμαρτύρεται στὴν Ἥρα, γιὰ τὴν ἀπαγόρευση τοῦ Διὸς στὶς παρεμβάσεις τῶν θεῶν στὸν Τρωικὸ πόλεμο, καὶ περισσότερο στὶς δύο θεές ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, περιγράφει εὐθέως τὰ ὄρια τῆς ἐξουσίας τοῦ πατρός της· τὴν ἀμφισβητεῖ ἐμπράκτως τὴν ἐξουσία του καὶ συμφωνεῖ μὲ τὴν Ἥρα γιὰ τὴν ἀπάτη εἰς βάρος τοῦ πατρός, θεῶν τε ἀνθρώπων τε. «Ἡ γνησιότερη ἔκφραση τῆς ἀνθρωπορφοικῆς θρησκείας εἶναι ἡ ὀργὴ τῆς Ἀθηνᾶς κατὰ τοῦ πατρός της, συνοδευόμενη μὲ σκληροὺς χαρακτηρισμοὺς εἰς βάρος του, διότι δὲν τῆς ἐπέτρεψε νὰ παρέμβει ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων,

*ἀλλὰ πατήρ ούμὸς φρεσὶ μαίνεται οὐκ ἀγαθῆσι
σχέτλιος, αἰὲν ἀλιτρός, ἐμῶν μενέων ἀπερωεύς.⁹*

Ἐξαγριωμένη εἶναι ἡ καλομαθημένη κόρη γιὰ τὸν πατέρα της· γνωρίζει ἄριστα ὅτι εἶναι ἡ δεύτερη σὲ δύναμη θεὰ στὸν Ὀλυμπο, μὲ τὸν Ἀπόλλωνα τρίτον, καὶ ὅτι ὁ «πατήρ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων», ποτὲ σχεδὸν δὲν τῆς χαλάει τὸ χατήρι, οὔτε τῆς μιλάει ἄσχημα, ὅπως στὴν σύζυγό του καὶ μαζί στενὴ φίλη τῆς Ἥρα· δὲν εἶναι ἀντικειμενικὸς στὴν κρίση του ὁ Ζεὺς, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο πολὺ μεροληπτικὸς καὶ ιδιότροπος, ἀγκυλομήτης. Ἡ Ἀθηνᾶ ὅμως εἶναι ἡ θεὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλκίμαχος, ἡ ἀκατανίκητη στὸν πόλεμο· ἔχει ὠριμὴ σκέψη καὶ ὁ λόγος της εἰς τὴν Ἀγορὰ τῶν θεῶν εἶναι πάντοτε καλοζυγισμένος καὶ μετρημένος, ἀρμονικὸς καὶ εὐμνημόνευτος, ἐκφράζει τὴν ἰσηγορίαν· εἶναι ἡ θεὰ τῆς ἀμέσου δημοκρατίας εἰς τὸ σύνολο τῶν ἐκφράσεών της, μαζί μὲ τὸν Μουσηγέτη ἀδελφὸ της, τὸν Λοξία Ἀπόλλωνα, τὸν συνεχιστὴ τοῦ ἀγκυλομήτου πατρός του.

Ὅταν ἡ Ἀθηνᾶ λέει, ἀπευθυνομένη στὴν Ἥρα, ὅτι, “ἀλλὰ ὁ πατέρας μου τὰ ἔχει χαμένα μὲ ὄχι καλὰ σκέψεις/, ὁ ξεδιάντροπος, πάντοτε ἀλιτήριος, μὲ μανίες ἐναντίον μου, ὁ ὑπερφίαλος”, θυμίζει τὴν κακομαθημένη ἀπ’ τὸν πατέρα της κόρη· ὁ Ζεὺς τὰ γνωρίζει ὅλα αὐτά, ἀλλὰ δὲν τῆς κρατᾷ κακία, τὰ ἀνέχεται, ὅπως ὅλοι οἱ χαζομπαμπάδες στὴν ἱστορία. Ὁ Ὅμηρος πλέκει εἰς τὰ ποιήματά του τὴν ἀνθρωπομορφικὴ θρησκεία, ἐπειδὴ αὐτὸ πιστεύουν οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς του καὶ αὐτὸ θέλουν νὰ ἀκούσουν ἀπ’ τοὺς ραψωδούς· ἡ κίνηση εἶναι ἀμφίδρομη, αὐτὸ ἐπιτάσσουν οἱ θεοί, ἔτσι πιστεύουν οἱ πολλοί, ἢ

---

⁹ Ὅμηρου, «Ἰλιάς», «Θεῶν ἀγορά», Θ, 360-361, μετάφραση, Αλεξ. Πάλλη καὶ εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἑμμελοῦς», «Ἡ παρέμβασις τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς», σελ. 20-21.

κάνουν πώς πιστεύουν ότι επιτάσσουν, αλλά και αυτό θέλουν να ακούσουν οί θνητοί, με πρωταρχική σημασία την δεύτερη για την ανάδειξη της ανθρωπομορφικής θρησκείας και του έλληνικού πολιτισμού της άμέσου δημοκρατίας, άρρήκτως συνδεδεμένα άμφοτερα· ή ελεύθερη πολιτική πρακτική, ή ίσηγορία της άμέσου δημοκρατίας, ή ταυτόχρονη άσκησή της άπ' τους πολίτες, ως όπλίτες, στρατηγοί, δικαστές και βουλευτές, ως ποιητές και ύποκριτές, αλλά και ως μουσικοί συνθέτες και έκτελεστές, ύποκριτές, στο δράμα σέ όλες του τις μορφές, με την έκλέπτυνση της μουσικής άρμονίας εις τó έναρμόνιο γένος, ή συγγραφή ίστορίας και ή διδασκαλία της φιλοσοφίας, μαζί με την συμμετοχή εις τά έργα τών άκροπόλεων, άπό βοηθοί μέχρι μάστορες και άρχιτέκτονες, πήγασαν άπ' τις σχέσεις ίσοτιμίας και άνεξαρτησίας πρós τους θεούς τους. Αυτή ή αντίληψη ζωής οδήγησε σταδιακά άπ' την έπική και λυρική ποίηση εις την τραγωδίαν του χρυσού αιώνος· έκπήγασε σχεδόν μόνη της.

*Μά νά! ό πατέρας μου πείσμωνσε και γνώση πιά δέν ξέρει,
ό έρμος! πάντα άνάποδος και ποθοχαλαστής μου».*

Η άμφισβήτηση της βιομηχανικής ιδεολογίας μέχρι τις μέρες μας ήταν άδιανόητη, κι όποιος την άποτολμοϋσε, «έρρίπτετο εις τó πϋρ τó έξώτερον», παρ' όλο ότι είναι άποδειγμένο ότι αυτή έχει πλήρως άποκοπεϊ άπ' την αισθητική αντίληψη της έλληνικής παραδόσεως και την ελεύθερη πολιτική πρακτική, γνωστά αυτά· τó επαναλαμβάνουμε, ή άδυναμία προνοίας άπέναντι στην χειρότερη πανδημία του τελευταίου αιώνος, άποτελει την καλύτερη έπιβεβαίωση του έγκλωβισμού όλων στην ολοκληρωτική ιδεολογία του συστήματος. Δέν διαθέτει ό έγκλωβισμένος στο σύστημα, οϋτε την άνεση της χειραφετήσεώς του άπ' τις προκαθορισμένες άστηρότατες και πολύπλευρες δεσμεύσεις του, οϋτε και εύκολη την αναζήτηση λύσεων έκτός αυτού· ό λόγος του και ή γλώσσα του έχουν ύποστει τις άγκυλώσεις τών δεσμεύσεων του, στον ίδιο ή και χειρότερο βαθμό εκ της ίσοπεδωτικής πίστεώς του, αν είναι εύκολος και στον βαθμό πού είναι ό διαχωρισμός της δύο αυτών λεπτών λειτουργιών, πού στην πραγματικότητα είναι μία και ή αυτή· ή πλήρης ταύτισις, διανοίας, λόγου και ονόματος, γλώσσης, κατά τον Αριστοτέλη και την ελεύθερη έλληνική παράδοση, ισχύει. Τó πρόβλημα είναι έσωτερικό, ό βαθμός χειραφετήσεώς του άπ' τις ιδεολογικές του δεσμεύσεις για τον βιομηχανικό άνθρωπο, αν ύπάρχει, αυτός άποδεικνύεται δι' έκαστον έλάχιστος ή μηδαμινός, άπειροελάχιστοι άποτολμοϋν την ρήξη...

Οί χῶρες πρότυπα τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος, καὶ κυρίως οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες, δίδουν τὴν ἐντύπωση, ὅτι ἡ μὲν ἡγεσία τους πελαγοδρομεῖ, ἄβουλη καὶ κακόφωνη μαζί, ὁ δὲ λαός τους, καὶ κυρίως οἱ πνευματικοὶ τους ἄνθρωποι καὶ τὰ ἀνώτερα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ στρώματα παραμένουν βουβὰ καὶ ἀμήχανα ἀπέναντι στὴν χειρότερη κρίση τῆς ἱστορίας τους· ὑποχρεωτικὰ ἡ κριτικὴ ἐστιάζεται στὴν Ἀμερική, διότι ἐθεωρεῖτο καὶ θεωρεῖται, ὅπως προαναφέραμε, τὸ ἐσχατολογικὸ πρότυπο τῆς νεωτέρας ἐποχῆς καὶ ἡ ἡγήτις δύναμις τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ἂν αὐτὸς παραμένει ἐνιαῖος, μετὰ τὴν ψηφιακὴ ἐπανάσταση καὶ τὴν εἰσβολὴ τῆς πανδημίας! Ἡ ψυχολογία ὄλων εἶναι διαφορετικὴ καὶ ἐπηρεάζεται ἀπ' τὸν βαθμὸ παρεμβάσεως τῆς λοιμικῆς καὶ τῶν ἱστορικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀναφορῶν ἐκάστου λαοῦ· ἓνα εἶναι δεδομένο, ὅλοι οἱ λαοὶ ψάχνουν καὶ ψάχνονται γιὰ τὴν μελλοντικὴ τους πορεία, ἀναλόγως πρὸς τὸ μίγμα τῆς ψυχοσυνθέσεώς τους καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναφορῶν τους. Δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλη ἡ κατάταξή τους κι οὔτε εἶναι πρόθεσή μας ἡ ἐξαντλητικὴ μελέτη τοῦ θέματος, καθὼς δὲν διαθέτουμε αὐτὰ τὰ ἐφόδια· μία πρώτη γενικὴ προσέγγιση ἐπιχειροῦμε, μὲ ἄξονες τὶς ἀντιδράσεις στὰ διάφορα κράτη μὲ καθοριστικὴ ἐπιρροή στὶς τύχες τῆς ἀνθρωπότητος τοὺς τελευταίους αἰῶνες, καὶ πρωτίστως τὴν ἀξιολόγησή τῆς πορείας τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς, μὲ ἀντιπαράθεση στοὺς λαοὺς μὲ βαθεῖες καὶ ζωντανὲς ἱστορικὲς καὶ πολιτιστικὲς ρίζες.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ μίτου τῆς Ἀριάδνης, γιὰ τὴν ἔξοδο ἀπ’ τὸν λαβύρινθο τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, διευκολύνεται μᾶλλον μὲ τὴν ἀναδρομὴ σὲ μύθους καὶ ποιήματα ποὺ χάραξαν τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ· ἔτσι, ἡ *περιδιάβασις* εἰς τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς ἀποβλέπει ἀκριβῶς εἰς τὴν *δοκιμασίαν* καὶ τὴν *τέρψιν* τῆς εἰς βάθος ἀναζητήσεως. Ὁ Ὅμηρος ἀποτελεῖ τὴν κύρια πηγὴ ἐμπνεύσεως, ὄχι μόνον γιὰ ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ γιὰ μεγάλο μέρος τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ ποιητὴς «*πεπαιδεύκεν*» τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ τὸν κύριον ἄξονα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς καθημερινῆς πρακτικῆς τῶν Ἑλλήνων, στὴν μακρὰ ἱστορικὴ τους πορεία, ὅπως καταγράφει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος, μὲ πληρέστερη ἀναφορὰ, τὴν διαπίστωση, ὅτι, «*ἡ τῶν Ἑλλήνων εἰς Τροίαν κατάστασις ἐκ δημοκρατίας συγκεῖσθαι καὶ βασιλείας*».¹⁰ Ὁ θεῖος ποιητὴς ἐπιμένει ἰδιαίτερος στὴν περιγραφή τῆς ἐλευθέρως ἐπιλογῆς τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων καὶ τοῦ διαλόγου μεταξὺ τους, ἐντόνου καὶ ἐκρηκτικοῦ πολλάκις, ἀλλὰ μὲ σαφέστατη τὴν διαφορὰ τοῦ ἐμμελοῦς λόγου τῶν σωφρόνων ἡρώων, Ἀχιλλέως, Ὀδυσσεῶς, Νέστωρος, Πρίαμου, Ἐκτωρος, Αἰνείου, ἀπέναντι στοὺς φαύλους καὶ ὑπερφιάλους, Θερσίτου, Πάριδος, Δόλωνος, ὡς παράδειγμα καὶ μίμησις, ἀφοῦ θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος τῶν τραγικῶν. Τὸ κύριον στοιχεῖο ἦταν ἓνα, ἡ ἐνστέρνισις τῶν Ἑλλήνων, ἀπ’ τὴν παιδική τους ἡλικία ἀκόμη -ἄς μὴν ξεχνᾶμε, ὅτι στὴν ἑλληνικὴ παράδοση μέχρι τὴν ἐπανάσταση τοῦ ’21, ὁ Ὅμηρος ἀπετέλει τὴν βάση τῆς ἐκπαιδεύσεώς τους, ἀπ’ τὸ Δημοτικὸ μέχρι τὸ Πανεπιστήμιον, ὅποια μορφή κι ἂν εἶχε αὐτό, στὴν κλασικὴ ἐποχὴ, στὴν ἑλληνιστικὴ, στὴν βυζαντινὴ καὶ στὴν Τουρκοκρατία, μὲ τὰ λίγα κολυβογράμματα στὸ κρυφὸ σχολεῖο- τῆς ἀντιλήψεως τῶν ἰσοτίμων σχέσεων μὲ τοὺς θεοὺς τους· στὸν Ὀλυμπο κατοικοῦσαν οἱ θεοί, ἀλλὰ εἶχαν ζωντανὸ καὶ δημιουργικὸ διάλογο μὲ τοὺς βροτούς, μέσα ἀπ’ τὸν ὁποῖον ἀναπήδησε ὁ ἐλεύθερος πολίτης.

Ἀπὸ πρακτικῆς πλευρᾶς αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ τελικὴ ἐπιλογή, στὶς ἀποφάσεις τῶν πολιτῶν, ἐπαφιόταν στὴν προσωπικὴ τους βούληση, μὲ τὴν ἔκφραση τῆς ἀπόψεώς τους καὶ τὴν σύνθεσή της τελικὰ μετὰ τὴν κοινὴ συζήτηση, τὸν διάλογο· αὐτὴ ἦταν ἡ ἄσκηση τῆς ἰσηγορίας καὶ τῆς ἐρμηγείας τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, μέσα ἀπ’ τὶς ἀντεγκλήσεις καὶ τοὺς διαξιφισμούς. Ἡ ἀναφορὰ γίνεται γιὰ τὴν καταγραφή τῆς διαφορᾶς μὲ τὶς μονοθεϊστικὲς θρησκείες, τὶς

¹⁰ Ὅρα, εἰς τὰ «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Ἐκ δημοκρατίας συγκεῖσθαι καὶ βασιλείας», σελ. 15, κ. ἑ..

ιδεολογίες και τις επιστημονικές αλήθειες· όπωσδήποτε, ή πορεία δέν ήταν γραμμική και όμαλή, άντιθέτως είχε έντονες διακυμάνσεις, με την επικράτηση τών άπραγμόνων και τών άχρειών, στην μεγαλύτερη διάρκεια της έλληνικής ιστορίας. Άλλά τό «έμπύρεμά τι σμικρόν»¹¹ της δημοκρατικής παραδόσεως εις την πόλιν της Παλλάδος, κατά τον άυτοκράτορα Ιουλιανό, στην έπιστολή του πρós τούς Άθηναίους, μόλις άνέλαβε την έξουσία και ώς άναφορά και δέσμευση του ίδιου στις έλληνικές δημοκρατικές παραδόσεις, διατηρήθηκε ζωντανό, όπως τό έχουμε παρουσιάσει πολλές φορές στις «άναλύσεις» μας. Η ώριμη και σώφρων άντιμετώπιση της πανδημίας άπ' τον έλληνικό λαό όφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην όμηρική και δημοτική παράδοση και στο «έμπύρεμά τι σμικρόν»· ήταν γενική ή πεποίθηση, ότι οί Έλληνες, όπως έγγραφαν όλοι σχεδόν κατά την διάρκεια της δεκαετίας τών μνημονίων, ήταν τεμπέληδες, ψευτες, πονηροί και κακότροποι. Μέσα σε λίγες έβδομάδες απέδειξαν, ότι γνώριζαν άριστα, τό πώς νά συμμορφουήν στην άντιμετώπιση της λοιμικής και τών οικονομικών τους προβλημάτων, και με την χρήση της ψηφιακής τεχνικής, παρά τις ταλαντεύσεις της νεολαίας στο ένδιάμεσο· οί πιστωτικές κάρτες έχουν γενικευθεί και ή τηλεργασία άκολουθεί κατά πόδας, άνατρέποντας πολλές προηγούμενες συνήθειες. Ο καταναλωτής κι ό εργαζόμενος άναγνωρίζει, ότι σκέπτεται και δρα έντελώς διαφορετικά άπ' ό,τι την προηγούμενη μέρα· τό πού θα καταλήξει αυτό; του είναι άγνωστο, χωρίς και νά τό σκέπτεται σε βάθος προσωπικά ό καθένας, άν και διαισθάνεται, ότι θα είναι κάτι τό έντελώς διαφορετικό, άπ' την προηγούμενη κατάσταση, τό παρόν τον ένδιαφέρει, αυτό έπείγει. Τis θεωρητικές έπεξεργασίες τις περιφρονεί· τις άφήνει στους σοφούς, αλλά αυτοί παραμένουν δέσμιοι τών ιδεολογικών τους προκαταλήψεων.

Η αξιολόγηση της συμπεριφορᾶς μας μάς προσελκύει· συμμορφωθήκαμε πρós τις ύποδείξεις τών επιδημιολόγων και τις έντολές του πρωθυπουργού, σε μεγαλύτερο βαθμό άπ' τούς άλλους λαούς· ταυτοχρόνως σε οικογενειακό και άτομικό επίπεδο προσαρμόσαμε την ζωή μας πειθαρχημένα στις νέες άπαιτήσεις, σχεδόν χωρίς καθόλου διαμαρτυρίες· θυμήθηκαν οί μεγαλύτεροι τις δύσκολες συνθήκες της πολεμικής δεκαετίας του 1940 και της δικτατορίας, αλλά και τις διηγήσεις τών γονέων τους και παππούδων τους για τούς θανατηφόρους λοιμούς τών παλαιότερων έποχών. Ο Σωτήρης Τσιόδρας, με τό

---

¹¹ Όρα, εις τας «άναλύσεις», «Του Έμμελου», «Η παρέμβαση της θεᾶς Άθηνᾶς», σελ. 34, 59.

ἤρεμο, ζεστό ὕφος του συμπλήρωσε τὴν εἰκόνα, μὲ τὸν λόγο του πειστικότητα καὶ τοὺς Ἑλληνας πειθήνιους καὶ μετρημένους...

Τί τοὺς προσέφερε; τὴν ἀπαλλαγὴ τους ἀπ' τὴς συνθήσεις τῆς καταναλωτικῆς ἐποχῆς καὶ τὴν μεταφορὰ τους στὶς δύσκολες συνθήκες ἄλλων ἐποχῶν, οἱ ὁποῖες ἀπαιτοῦσαν σύμπνοια καὶ ὁμοψυχία, κι αὐτοὶ ἀνταποκρίθηκαν. Δηλαδή, ἀπέβαλαν τὴν νοοτροπία τῆς βιομηχανικῆς ιδεολογίας, αὐτὸ μέτρησε, κι ἀπέδωσε ἢ στάση τους, τουλάχιστον πρὸς τὸ παρόν, διότι ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ιδεολογία τῆς σὲ ἐμᾶς ἦταν μόνο ἐπιφανειακή...

Στὸ ἐπίπεδο τῆς νοοτροπίας στὶς ἀναπτυγμένες χῶρες τί ἀπεδείχθη; ὅτι ἡ νοοτροπία τῆς βιομηχανικῆς ιδεολογίας καὶ λογικῆς παραμένει ζῶσα κι ἀκαταμάχητη ἢ ἡγεσία, πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ, καὶ οἱ λαοὶ τους ἔδειξαν, ὅτι ἀδυνατοῦν ἀμφισβητῆσαι αὐτήν, ἀκόμη καὶ ἐνώπιον τοῦ κινδύνου μαζικοῦ θανάτου τῶν συμπολιτῶν τους. Δὲν εἶναι κυνικὸς ὁ Ἀμερικανὸς πρόεδρος, ὅταν λέει, ὅτι, «καταλαβαίνω γιὰ μερικὲς δεκάδες χιλιάδες νεκρούς, ἀλλὰ ὄχι καὶ γιὰ τὴν ὑφέση τῆς οἰκονομίας». εἶναι σαφέστατος καὶ γνήσιος ἐκφραστὴς τῆς βιομηχανικῆς ιδεολογίας. Ἡ ιδεολογία εἶναι κυνικὴ κι αὐτὸς ὡς πιστὸς ὀπαδὸς τῆς, καὶ ἀναλόγως πρὸς τὴς δυνατότητές του, ἔνα ἔκανε, τὴν ὑπηρετήσε κατά γράμμα σὲ ὅλες τῆς τὴς λεπτομέρειες· ἐπομένως τὸ κύριο πρόβλημα δὲν εἶναι ὁ πρόεδρος ἢ ὁ πρωθυπουργός, ἀλλὰ τὸ σύστημα καὶ ἡ ιδεολογία του, ὅταν οἱ δεσμεύσεις τους εἶναι ἀπόλυτες καὶ ἐκφράζουν τὸν κυνισμὸ τῆς ἀενάου ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἀτέρμονος κατακτήσεως τοῦ πλούτου, τότε καὶ οἱ ἡγέτες τους τὴς φέρουν μέσα τους, ὡς τὴν γνησιότερη ἐκπροσώπησή τους, εἶναι τὸ Ἐγὼ τους καὶ ἡ προσωπικότητά τους. Ἡ διαφοροποίησή τους ἀπ' τὴν ιδεολογικὴ τους ἐπικάλυψη εἶναι ἀρκετὰ δύσκολη καὶ μᾶλλον ἀδύνατη, διότι προϋποθέτει τὴν εὐθειᾶ ἢ ἔμμεση τουλάχιστον ἀμφισβήτησή της· οὐδεὶς ὅμως ἡγέτης ὀλοκληρωτικῆς ιδεολογίας διαθέτει παρόμοια προσόντα, ὅπως οὔτε καὶ διάθεση ἀμφισβητήσεώς της, ἐκτὸς κι ἂν παρουσιάσει μία νέα θρησκεία ἢ ιδεολογία, ὅπως κάποιοι αὐτοκράτορες στὸ παρελθόν, ἀλλὰ οἱ τωρινοὶ δείχνουν ὅτι δὲν διαθέτουν τὰ προσόντα αὐτὰ κι οὔτε τοὺς ἐπιτρέπει παρασπονδίες ἢ ἱερατικὴ καὶ ἱεραρχικὴ δομὴ τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας κάθε μορφῆς. Ἔτσι, ὑποχρεωτικὰ σύρονται, ἐκόντες ἄκοντες, στὴν νομοτέλειά της, ἔστω κι ἂν ἀναπηδοῦν τὰ φαινόμενα ἐμπράκτου ἀμφισβητήσεώς της ἀπὸ ἐκτεταμένες κοινωνικὲς ἀντιδράσεις, τουλάχιστον στὴν Ἀμερικὴ, μὲ τὴς παρεμβάσεις ὁμάδων ἐνόπλων, μὲ στρατιωτικὴ πειθαρχία, ἀλλὰ καὶ παραστρατιωτικῶν σχηματισμῶν τοῦ προέδρου. Τὰ διδάγματα τῆς ἱστορίας, γιὰ τὰ φαινόμενα αὐτὰ εἶναι πολὺ ἀνησυχητικά...

Ευμπαραινεῖν καὶ διδάσκειν

Ἡ ἐπικοινωνία τῶν ἀγγλοσαξωνικῶν κυβερνήσεων μὲ τοὺς λαοὺς τους, καὶ περισσότερο τοῦ Ἀμερικανοῦ προέδρου, γινόταν μὲ λόγο ἐπιτακτικὸ καὶ αὐταρχικὸ, «Ἐγώ, γνωρίζω», ὅπως τοῦ μοναδικοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πιστοὺς του· οἱ Εὐρωπαῖοι χρησιμοποίησαν διαλλακτικὸ καὶ παραινετικὸ λόγο, σχεδὸν ὅλοι τους, μὲ πρῶτο τὸν Κυριάκο Μητσοτάκη καὶ τὸν Σωτήρη Τσιόδρα. Ἐπέμειναν στὴν ζωντανὴ καὶ ζεστὴ συνομιλία μὲ τοὺς λαοὺς τους, ἀναλόγως τῶν παραδόσεων ἐκάστου, ἀλλὰ αὐτοὶ πιστεύουν ὅτι συμμετέχουν ἐνεργῶς στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος, κι αὐτὸ μέτρησε περισσότερο· ζοῦσαν τὴν καθημερινότητα τῆς μάχης κατὰ τῆς λοιμικῆς κι αἰσθάνονταν κατὰ βάθος εὐχαριστημένοι γιὰ τὴν συμμετοχὴ τους αὐτῆ. Δηλαδή, ζοῦσαν στὸ παρόν, τὴν κάθε στιγμή τῆς πορείας τῆς καταπολεμήσεως τῆς νόσου, καθὼς δὲν εἶπαν σχεδὸν τίποτε γιὰ τὸ ἀποτέλεσμά της, στὴν καθημερινὴ ἐνημέρωση, ἢ τὸ μέλλον, παρὰ μόνον στὸ τέλος ἀκούσαμε τὴν ἐπιτυχία ὅλων τους· αὐτὴν τὴν ἐντύπωση εἶχαν καὶ τὸ ἔλεγαν μεταξύ τους, στὶς πόλεις, στὶς γειτονιὲς καὶ στὰ χωριά, «τὸ πετύχαμε», ἦταν ἡ συνήθης φράση. Ἀπέκτησαν αὐτοπεποίθηση καὶ ὑψηλὸ φρόνημα, ἔτσι, τουλάχιστον ἐκείνη τὴν ἐποχὴ.

Ὁ Ἀριστοφάνης περιγράφει ἄριστα τὸ πολιτικὸ πρόβλημα εἰς τοὺς «Βατράχους», στὸ τέλος τοῦ πολέμου, τὸ 405 π.Χ. «Ἡ παράβασις εἰς τοὺς «Βατράχους» εἶναι μικρὴ, 64 στίχοι, καὶ μὲ πυκνὸ πολιτικὸ νόημα. Στὸν πρῶτο ἀνάπαιστο ἀναφέρει:

*Τὸν ἱερὸν χορὸν δίκαιόν ἐστι χρηστὰ τῇ πόλει
εὐμπαραινεῖν καὶ διδάσκειν. Πρῶτον οὖν ἡμῖν δοκεῖ
ἐξισῶσαι τοὺς πολίτας κἀφελεῖν τὰ δειμάτα.¹²*

Εὐθέως ὁ Ἀριστοφάνης λέει ὅτι εἶναι ἱερὸ καθῆκον τοῦ ἢ προσφυγῆ εἰς τὰς παραινέσεις καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν πρὸς τοὺς συμπολίτες του, ὥστε ἀφαιρέσαι κάθε σκιά φόβου μέσα τους καὶ μεταπειῶσαι αὐτοὺς ὅτι ὅλοι τους εἶναι ἴσοι καὶ ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα· εἶχαν πλήρη συναίσθηση οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι ὁ πόλεμος ἦταν χαμένος, ἀλλὰ ἀγωνίζονταν μέχρις ἐσχάτων, διότι τὸ θεωροῦσαν ἱερὰ ὑποχρέωσή τους, ἐπειδὴ διαφορετικὰ δὲν θὰ ἦταν ἐλεύθεροι πολῖτες. Ὁ πρῶτος φιλειρηνιστῆς τῆς πόλεως, ὅταν εἶχε ἀντιμετωπίσει καὶ

---

¹² Ἀριστοφάνους, «Βάτραχοι», στ. 686-688, μετάφραση δική μου, καὶ εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις», σελ. 40, κ. ἔ..

δύσκολες δίκες μὲ τὸν ἡγέτη τῆς δημοκρατικῆς παρατάξεως Κλέωνα στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, δὲν μιλάει γιὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν τελευταία του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου *κωμωδία του*. ἀντιθέτως, μάλιστα, ἐπιδιώκει τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἠθικοῦ τους, μὲ κύρια ἔμφασιν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἠθους τους. Ὡς κυρία αἰτία τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ ἠθους θεωρεῖ τὴν νόθευσιν τοῦ νομίματος καὶ ἐπιμένει εἰς αὐτό, ἀφιερῶντων εἰς αὐτὴν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ τὴν παράβασίν του.

Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴ γίνεται ἐπίκαιρος ὁ Ἀριστοφάνης, διότι θέτει μὲ τὸν ἐναργέστερον τρόπο τὴν ἐπιπτώσιν τοῦ νομίματος εἰς τὸ ἠθος τῶν ἀνθρώπων, πέραν τοῦ αὐτονόμου πολιτικοῦ του ρόλου· τὸ κίβδηλον νόμισμα ἔχει ἄμεσιν καὶ δυναμικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν πολιτικὴν πρακτικὴν ὄλων, τῶν ἀπλῶν κατοίκων, τὸ κυριώτερον, καὶ τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν συνέχειαν· οἱ κυβερνῶντες, ἀνεξαρτήτως πολιτεύματος, ἐθίζονται εἰς τὴν ἐξαπάτησιν τῶν ὑπηκόων τους. Ὅταν γίνονται ἄπτα τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς τους, ἔρχονται ἀργὰ πιά, ἢ ἐμπιστοσύνη τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν ἐξουσίαν ἔχει χαθεῖ. Μᾶς προτρέπει ὁ ποιητής:

*Ὁ ἱερός χορὸς εἶναι δίκαιον σωστὰ στὴν πόλιν
συμβουλεύειν καὶ διδάσκειν. Πρῶτα πιστεύει ἐμεῖς λοιπὸν
ἴσους ἔχειν ὅλους τοὺς πολίτας καὶ χωρὶς καθόλου φοβίας.*

Τὴν ἐνδόμυχον φοβίαν τῶν πολιτῶν ἐπισημαίνει ὡς πρῶτον μέλημά του ὁ ποιητής, ὅχι ὅτι ἐγένετο αἰφνιδίως φιλοπόλεμος, ἀλλὰ ἐπειδὴ πιστεύει ἀκραδάντως ὅτι ὁ φόβος καὶ ἡ καχυποψία εἶναι χειρότερος κίνδυνος γιὰ τὴν πολιτείαν ἢ τὸν πόλεμον, «*κἀφελεῖν τὰ δειμάτα*»· ἡ ἀπαλλαγὴ ἢ τὴν φοβίαν καὶ τὴν ἀνασφάλειαν θὰ προσθέταμε, εἶναι τὸ πρῶτον μέλημα. Οἱ παραινέσεις του, ἢ διδασκαλία του ἔχουν πλέον ἀπολογητικὸν τόνον ὑπὲρ τῆς χειραφετήσεως τῶν Ἀθηναίων ἢ τῆς ἐξαρτήσεως τους ἢ τῶν δεσποτῶν, καὶ ὀλιγώτερον μαχητικόν, ὅπως εἶχαν οἱ παραβάσεις εἰς τὴν πρῶτον του κωμωδίαν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἠθους τῶν πολιτῶν ἢ τὸ κεκιβδιλευμένον νόμισμα ἦταν ὁ χειρότερος ἐχθρός, διότι εὐνοεῖ τὴν ἀνισότηταν μεταξὺ τῶν πολιτῶν, γιὰ αὐτὸ καὶ ἐπιμένει εἰς τὴν ἀνάγκην γιὰ ἀποκατάστασιν τῆς ἰσότητος, «*ἐξισῶσαι τοὺς πολίτας*»· γνωρίζει, ἄλλωστε, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν μετανοήσει διὰ τὴν καταδίκη τῶν δέκα στρατηγῶν καὶ εἶχαν συλλάβει τοὺς ὑπαιτίους, ἀλλὰ ὁ πρωταίτιος τῆς σκευωρίας, *Καλλίξινος*, εἶχε δραπετεύσει εἰς τὴν Δεκέλειαν. Εἰρωνεῖα τῆς τύχης, ὁ Καλλίξινος δὲν ἀπετόλμησε ἐπιστρέψαι εἰς τὰς Ἀθήνας, οὔτε κατὰ τὴν τυραννίαν τῶν

τριάκοντα, ἀλλὰ ἐπανῆλθε μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας, καὶ πάλι περιφρονούμενος ἀπὸ ὅλους. Λέγεται ὅτι ἀπέθανε ἀπ' τὴν πείνα».

Ὁ Ἀριστοφάνης, ὡς γνήσιος ἐκφραστής τῆς ἰσηγορίας καὶ τοῦ ἐλευθέρου τύπου τῆς ἐποχῆς του, προτείνει τρία πράγματα, τὸν παραινετικὸ καὶ διδακτικὸ λόγο στὴν Ἀγορά, στὴν Βουλὴ καὶ στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου, πρὸς τοὺς πολίτας, ὅπως τὸ ἐπιτάσσει ὁ ἱερὸς χορὸς, τὴν ἰσότητά μεταξύ τους, «ἐξισῶσαι τοὺς πολίτας», ἐπειδὴ ἡ δημαγωγία εἶχε ἐπιφέρει τὴν ἰσοπέδωση στὴν ἄσκηση τῶν δικαιωμάτων τους, καὶ τὴν ἐξάλειψη τῶν φόβων, «κἀφελεῖν τὰ δείματα»· ἤξεραν τί ἔκαναν οἱ δημαγωγοί, προμελετημένα, ὅπως σαφῶς περιγράφει ὁ Θουκυδίδης, μὲ τοὺς Σπαρτιάτες, γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς τυραννίας τῶν τετρακοσίων, καὶ τὰ ἐπανάλαβαν, μὲ χειρότερη μάλιστα μορφή, κατὰ τὴν παράδοση τῆς πόλεως, μετὰ τὴν συντριβὴ τῆς εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. Εἶχαν ἐκπέσει πολλοὶ σὲ ἀχρείους· οὔτε κἂν ἀπράγμονες, τοὺς ἀποκαλεῖ ὁ κωμικὸς ποιητὴς κι εἶχαν ἀφήσει τὴν ἐλεύθερη πολιτικὴ πρακτικὴ, παρὰ τὴν ἱερά παρακαταθήκη τοῦ Περικλέους εἴκοσι τέσσερα χρόνια πρὶν. Ὁ λόγος του μόνο τοὺς θύμιζε τὸ τί σημαίνει ἐνεργὸς πολίτης, παραινετικὸς λόγος, διδακτικὸς καὶ πειστικὸς μαζί.

Λίγους στίχους πιὸ κάτω, «ἢ πρόσκληση τοῦ ποιητοῦ ἔχει σαφέστατο περιεχόμενο:

*Τῶν πολιτῶν θ' οὖς μὲν ἴσμεν εὐγενεῖς καὶ σώφρονες
ἄνδρας ὄντας καὶ δικαίους καὶ καλοὺς τε κἀγαθοὺς
καὶ τραφέντας ἐν παλαίστραις καὶ χοροῖς καὶ μουσικῇ
προυσελοῦμεν.¹³*

Ὁ ποιητὴς εἶναι πολὺ διδακτικὸς στὴν κριτικὴ του:

*Ἀπ' τοὺς πολῖτες ὅσους γνωρίζουμε εὐγενεῖς καὶ σώφρονες
ἄνδρας ὄντας καὶ δικαίους καὶ καλοὺς τε κἀγαθοὺς
καὶ τραφέντας εἰς παλαίστρας καὶ χοροὺς καὶ μουσικῇ,
τοὺς προπηλακίζουμε.*

---

¹³ Αὐτόθι, στ. 727-730, μετάφραση δική μου, καὶ «Τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις», σελ. 10, κ.έ, καὶ «Γεννάδας ἀνήρ ὁ δεσπότης σου», σελ. 10, κ.έ.

Σε περιόδους ἐκπτώσεως τῶν πολιτικῶν ἠθῶν καὶ εὐτελισμοῦ τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς ἐκάστης κοινωνίας οἱ δημαγωγοὶ ἐμμένουν συστηματικὰ στὴν ἀπαξίωση τῶν ἀντιπάλων τους, καὶ κυρίως ὅσων σέβονται τὴν δημοκρατικὴ νομιμότητα καὶ τὴν ἰσηγορία· ποιά εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν συνετῶν πολιτῶν; εἶναι ἀξιοπρεπεῖς καὶ σώφρονες, γεννάδες, καὶ διατηροῦν τὸν ἀυστηρό τους λόγο, μὲ τὸ νὰ εἶναι στὴν συμπεριφορά τους δίκαιοι καὶ «καλοὶ τε κἀγαθοὶ» κι ἔχειν ἀνατραφεῖ στὰ γυμναστήρια μὲ τὸν χορὸ καὶ τὴν μουσικὴ, ὅποτε καὶ ἀποκτοῦν τὸ ἐλεύθερο ἦθος· αὐτοὺς τοὺς προπηλακίζουμε, ἐπιμένει ὁ ἀνυποχώρητος προασπιστὴς τῆς ἐλευθέρως πολιτικῆς πρακτικῆς. Προσελέω ἢ προυσελέω σημαίνει, περιλούω κάποιον μὲ ἔλος, μὲ λάσπη καὶ τὸν ἐξευτελίζω, σὺνηθες αὐτὸ στὶς μέρες μας, ἢ λασπολογία...»

Ὁ λόγος ὅμως τῶν ἡγετῶν τῶν βιομηχανικῶν κρατῶν εἶναι λόγος ἐπιτακτικὸς καὶ ἀπόλυτος· ὑπόσχονται στὸ μέλλον τὴν ἀντιμετώπιση τῆς λοιμικῆς, ἐὰν προσαρμοσθοῦν πλήρως οἱ πολῖτες στὶς ἐπιταγές τους, προβάλλουν τὴν λογικὴ τῆς συσταλτικῆς ἠθικῆς· δὲν τοὺς ἀφήνουν περιθώρια ἄλλης ἐπιλογῆς καὶ πολὺ περισσότερο ἀμφισβητήσεως ἢ ἔστω διαλόγου, ὁ πρόεδρος τὰ γνωρίζει ὅλα! Ἄλλωστε, σπεύδουν εἰς ἐπικουρίαν τοῦ προεδρικοῦ λόγου οἱ ὀργανωμένοι πράκτορές του, διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως, καθὼς τὰ θεσμοθετημένα ὄργανα ἀσφαλείας ἀποδείχθηκε, ὅτι δὲν ἐπαρκοῦν· τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ γενίκευση τῶν συγκρούσεων κι ὄχι ὁ περιορισμὸς τους, μὲ τίς πολυσχιδεῖς ἔνοπλες ὀμάδες ἐν δράσει. Σὲ τρία ἐπίπεδα κινοῦνται τὰ πράγματα στὴν μεγάλη χώρα:

Πρῶτον, ἡ κυρίαρχη καὶ ἐσχατολογικὴ ἰδεολογία χάνει τὴν ἀποδοχὴ της· τὸ βιομηχανικὸ σύστημα δείχνει ἀδύναμο κατανοῆσαι τίς κατακλυσμικὲς ἀλλαγές, σύμφυτες μὲ τὴν πανδημία, ὄχι μόνο στὴν ἀνυπαρξία προνοίας καὶ προλήψεως της, ἀλλὰ καὶ στὴν χρῆση καὶ ἀξιοποίηση τῆς πληθώρας τῶν τεχνικῶν καὶ ὑγειονομικῶν μέτρων ποὺ διαθέτει ἤδη τὸ κράτος. Δείχνει σὰν παράλυτο, ὄχι μόνο τὸ ὀμοσπονδιακὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ τὰ πολιτειακά, ἐνῶ οἱ κοινωνικὲς ἀντιδράσεις προσλαμβάνουν μαζικὸ χαρακτῆρα, μὲ κύριο σὺνθημα τὴν ἐπίκληση τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν κατὰ τῶν περιοριστικῶν μέτρων· θυμίζουν τοὺς Ἀγγλους τὴν ἐποχὴ τῆς Βικτωρίας, ὅταν ἀντιδρῶσαν στὴν κατασκευὴ ἀποχετευτικοῦ συστήματος, μετὰ ἀπὸ πρόταση τοῦ γερμανικῆς καταγωγῆς βασιλικοῦ συζύγου Ἀλβέρτου, μὲ τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι ἦταν γερμανικὴ καταπιεστικὴ ἀντίληψη, κατὰ τῶν συνταγματικῶν τους ἐλευθεριῶν. Προτιμοῦσαν νὰ ζοῦν μέσα στὰ λύματα καὶ στὶς ἐπιδημίες, χειρότερα κι ἀπ’

τὴν ῥωμαϊκὴ ἐποχὴ, καθὼς δὲν ἀξιοποιοῦσαν καθόλου σχεδὸν τὸ ῥωμαϊκὸ ἀποχευτικὸ σύστημα τοῦ Λονδίνιου, ὅπως λεγόταν τότε τὸ Λονδίνο.

Δεύτερον, οἱ πολῖτες τῆς παρουσιάζουν συμπτώματα ἀτενεργείας, ἐναντίον τῶν ὁμοσπονδιακῶν ἀρχῶν, μὲ ἀφορμὴ συγκεκριμένα γεγονότα, ὅπως ἡ βάρβαρη δολοφονία τοῦ Τζώρτζ Φλόυντ ἀπ' τοὺς ἀστυνομικοὺς, μὲ τὴν ἐπέκτασή τους σὲ ἀκραῖα φαινόμενα, ὅπως τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἱστορίας· ἔχουν συμβεῖ αὐτὰ κι ἄλλες φορὲς σὲ πολλοὺς λαοὺς, ἀλλὰ τὶς παραμονὲς ριζικῶν ἀναταραχῶν αὐτῶν καὶ ἀναμορφώσεως τῶν πολιτιστικῶν καὶ ἱστορικῶν τους ριζῶν. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἀνακάλυψε τὴν Ἀμερικὴ, κι αὐτὸ δὲν ἀλλάζει μὲ τὸ γκρέμισμα τῶν ἀγαλμάτων του, ἢ δουλεία εἶναι ἐγγενὴς μὲ τὴν ἀποικιοκρατία τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ἐποικίσεώς της καὶ δὲν παραγράφεται αὐτό, μὲ καταστροφὴ τῶν μνημείων της· ἓνα πρᾶγμα ὅμως δείχνουν αὐτὰ τὰ γεγονότα, τὴν ἐξασθένιση ἢ πλήρη ἐξάλειψη τῶν συνεκτικῶν ἰστῶν τῆς κοινωνίας τους, μὲ κύριο ὄπλο τὴν προεδρικὴ ἐξουσία.

Τρίτον, τὸ ὁμοσπονδιακὸ κράτος καὶ οἱ πολιτεῖες καταδεικνύουν ἐμφανέστατα, ὅτι ἀδυνατοῦν χρησιμοποιῆσαι τὴν ψηφιακὴ τεχνολογία, ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς λοιμικῆς, ὅπως τὸ ἔκαναν ἡ Κίνα, ἡ Νότιος Κορέα, καὶ ἡ τόσον συκοφαντημένη Ἑλλάς, παρ' ὅλο ὅτι εἶναι ἡ κοιτίς της στὴν μεταπολεμικὴ ἐποχὴ· κάτι βαθύτερο δείχνει αὐτὴ ἡ ἀδυναμία, ἐπειδὴ καὶ στὴν ἔρευνα γιὰ τὸ φάρμακο καὶ τὸ ἐμβόλιο κατὰ τοῦ κορονοϊοῦ δὲν πρωτοστατεῖ, ὅπως ἔχει συνηθίσει ἡ ἀνθρωπότης ἐπὶ ὀγδόντα χρόνια, γιὰ τὰ ἀντίστοιχα προβλήματα. Οἱ τρίτοι καταλαβαίνουν ὅτι κάπου οἱ ἀρμοὶ τῆς ἐνιαίας χώρας δὲν λειτουργοῦν ἀρμονικά, ὅπως μὲ τὴν πρόταση τοῦ προέδρου, γιὰ ἀναβολὴ τῶν καθιερωμένων ἀνὰ τετραετία προεδρικῶν ἐκλογῶν, τὴν Τρίτη, μετὰ τὴν πρώτη Δευτέρα τοῦ Νοεμβρίου. Κάτι ἄλλο φαίνεται ὅτι κυοφορεῖται στὸ βάθος, ὅποτε δυσκολεύεται πολὺ περισσότερο ὁ ἐντοπισμὸς τῶν ὑπογείων διεργασιῶν στὴν κοινωνία τους...

Όταν όμως συμβαίνουν αυτά, τότε είναι αδύνατη μάλλον ή τουλάχιστον πολύ δύσκολη ή αναζήτηση του μίτου της Αριάδνης, στο έσωτερικό της χώρας, για την έξοδο απ' τον λαβύρινθο της βιομηχανικής κοινωνίας, κι αυτό καταγράφεται καθαρώτερα στις αντιδράσεις των άπλων πολιτών· ο πρόεδρος παλινδρομεί απ' την μία θέση στην άλλη κι οι άπλοι πολίτες αισθάνονται χαμένοι στην άβεβαιότητα. Όταν στην κατάσταση αυτή προστεθούν και οι βαθύτατες αλλαγές στην καθημερινή τους ζωή, εξ αιτίας της ψηφιακής επαναστάσεως, τότε πολλαπλασιάζονται τὰ προβλήματα κι επιτείνεται ή κατάσταση του χάους, όποτε φαίνεται δικαιολογημένη ή διαφυγή των διαφόρων ομάδων του πληθυσμού της χώρας προς διαφορετικές κατευθύνσεις, άναλόγως προς τις ιστορικές τους ρίζες· ήδη είναι δεδομένες σέ πολλούς έρευνητές οι δυσκολίες της άγγλικής γλώσσης στην προσαρμογή της στις ψηφιακές ανάγκες. Άλλωστε, όλες οι εταιρείες του κλάδου, μεγάλες και μικρές, εύθές τὸ όμολογούν, με τις διαμαρτυρίες τους κατά της άπαγορεύσεως της μεταναστεύσεως έρευνητών απ' τὸ έξωτερικό και από γλώσσες με εύρύτερη ίκανότητα συνθέσεως, ότι αδυνατούν νά καλύψουν τις ανάγκες τους απ' τὸν άγγλόφωνο πληθυσμό· επιμένουν οι έπίσημοι, ότι πρόκειται για την τέταρτη βιομηχανική επανάσταση, για την προστασία των συμφερόντων τους, ένῶ όλοι σχεδόν γνωρίζουν, ότι πρόκειται για πλήρη άνατροπή των όρων ζωής της βιομηχανικής κοινωνίας και παραγωγής, καθώς ό ψηφιακός άνθρωπος είναι σαν τις ασύμβατες εύθειες στον χώρο προς τὸν βιομηχανικό.¹⁴ Επιχειροῦν τὸν περιορισμό των θεωρητικῶν έρευνῶν στα στενά πλαίσια της ιδεολογίας τους και του λόγου της, έπειδή γνωρίζουν άριστα, ότι διαφορετικά, αν άποδεχθούν ζωντανό και ειλικρινή διάλογο, οδηγούνται στο κενό· τὸν έγκλωβισμό των άρδην μεταβολῶν της σημερινής κοινωνίας, σέ κάποιες μικροαλλαγές στο έσωτερικό της επιδιώκουν μετά μανίας. Όπωςδήποτε είναι δικαιολογημένη ή στάση τους· όλοι οι αδύναμοι κατανοήσαι τις βαθύτερες έξελίξεις προσκολλῶνται σέ κάποια άφελή φαινόμενα δευτερευούσης σημασίας. Έτσι συμβαίνει σέ όλες τις έποχές, αυτή είναι ή φύσις του δουλικού ανθρώπου...

Η βαθύτερη όμως διερεύνηση της έποχής επιβάλλει, την μελέτη των άντιστοιχῶν μεταβολῶν σέ άλλες έποχές και την έξονυχιστική διερεύνηση της αντιδράσεως των άπλων ανθρώπων στις μέρες μας· ή μετάβαση απ' τὸν

¹⁴ Όρα, εις τὰς «άναλύσεις», «Του Έμμελοῦς», «Απ' τὸν έφησυχασμό στις διομολογήσεις».

πέμπτο στόν τέταρτο π.Χ. αἰῶνα, μὲ τὴν συντριβὴ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, θεωρεῖται, ὄχι μόνο γιὰ ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλους ἐρευνητές, ὡς τὸ καλῦτερο μᾶλλον ἱστορικὸ παράδειγμα· οἱ κωμικοὶ ποιητὲς πρῶτοι, μὲ κύριο τὸν Ἀριστοφάνη, οἱ τραγικοὶ, οἱ ἱστορικοὶ, οἱ φιλόσοφοι, οἱ πολιτικοὶ, ἀκόμη καὶ οἱ καλλιτέχνες τῶν ἀγγείων, εἶναι πλούσια πηγή, πού δύσκολα βρίσκεται ἀντίστοιχη στὴν ἱστορία. Οἱ ἀντιδράσεις τῶν διαφόρων λαῶν ἀπέναντι στὴν λοιμικὴ καὶ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας ἀποτελεῖ τὴν δεύτερη πηγὴ πληροφοριῶν.

Ἔτσι, ὁ Ἀριστοφάνης μᾶς ὀδηγεῖ ἀσφαλέστερα στόν μίτο τῆς Ἀριάδνης, ἐπειδὴ δὲν βρίσκεται εὐκόλα ἄλλος κωμικὸς ποιητής, ὅπως καὶ τὰ ἀποσπάσματα τῶν ὁμολόγων του, σὲ ἄλλες χῶρες, μὲ παρόμοιο προβληματισμό· ἀλλὰ καὶ οἱ συμπληρωματικὲς πληροφορίες, ἀπ' τοὺς τραγικοὺς καὶ ἄλλους μᾶς προσφέρουν τὴν πληρέστερη στὴν ἱστορία καταγραφὴ τῆς ριζικῆς ἀλλαγῆς τῆς πολιτικῆς πρακτικῆς σὲ τόσο σύντομο χρονικὸ διάστημα. Ἔχουμε ἐντυφῆσει ἀρκετὰ στὸ θέμα αὐτὸ στὶς «ἀναλύσεις» μας, ἀλλὰ ἡ λοιμικὴ παρένεβη ὡς πρόσθετο καὶ τραγικὸ γεγονός ἐπιβεβαιώσεως τῆς προβληματικῆς μας· σὲ ἓνα συμπέρασμα καταλήγουμε, ὁ μετὰ τὸν κορονοϊὸ ἄνθρωπος, σὲ ὅποια χώρα τοῦ κλεινοῦ πλανῆτου, δὲν ἔχει οὐδεμία σχέση μὲ τὸν προηγούμενο, ὅποιος κι ἂν εἶναι αὐτὸς στὶς διάφορες περιοχὲς τῆς ὑφῆλιου. Ἐπομένως οἱ παρατηρήσεις ἔχουν ἐνδιαφέρον γιὰ ὅλους, καὶ πολὺ περισσότερο, γιὰ ὅσους παρουσιάζουν πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα κατὰ τὴν ἱστορικὴ προσέγγιση τοῦ φαινομένου· δὲν γίνονται τυχαῖα αὐτά, ὅταν μάλιστα στὴν ἐποχὴ μας ἡ ἀντιμετώπιση τῆς πανδημίας γίνεται, σὲ μεγάλο βαθμό, μὲ παρόμοια ὑγειονομικὴ πολιτικὴ, καθὼς εἶναι ἐνιαῖος ὁ σημερινὸς κόσμος, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Ἡ ἐμπειρία τοῦ ἑξαμήνου τουλάχιστον τῆς παγκοσμίου ἐξαπλώσεως τοῦ κορονοϊοῦ μᾶς προσφέρει πλούσια παραδείγματα, χάρις καὶ στὴν ἄμεση ἐνημέρωση γιὰ ὅ,τι συμβαίνει στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς Γῆς, ἄγνωστα στὶς προηγούμενες ἐποχές, γιὰ τὴν ἀντίδραση κυβερνήσεων καὶ ἀτόμων ἀπέναντί του· γνωρίζουμε τὰ πάντα σχεδόν, γιὰ τὶς ἀντιδράσεις ὄλων, ἀδιάφορες ἢ περιφρονητικὲς, μέχρι σπασμωδικῆς ἢ πανικοῦ, στοὺς διάφορους λαούς. Ἡ πλήρης ἀξιολόγηση ὄλων, δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλη, καὶ γι' αὐτὸ σὲ πρόχειρη προσέγγιση τοῦ φαινομένου, μὲ πολιτικῆς καὶ ἱστορικῆς διαστάσεως ἀξιολογήσεις, προχωροῦμε, ὡς τὴν καταλληλότερη μέθοδο.

«Μουσικήν ἐπιτηδεύειν»

Ἡ δεύτερη ἐποχή, μὲ ἀρκετὲς ριζικὲς ἀλλαγὲς στὴν καθημερινότητα τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ὁ τέταρτος μ.Χ. αἰὼν, μὲ τὸ τέλος τῆς παρηκμασμένης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τὴν διάσπασή της σὲ δύο, ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ, καὶ τὴν ἀνάδυση τῆς βυζαντινῆς· ἡ καθιέρωση τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς ἐπισήμου θρησκείας, ἦταν τὸ καθοριστικὸ γεγονός, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς γνησίας ἐκφράσεως τοῦ λόγου τοῦ Θεανθρώπου καὶ τῆς αὐτονοήτου ἐνσωματώσεως τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ παράδοση. Οἱ πληροφορίες ἀρκετὲς, ἀπ' τοὺς ἱστορικοὺς, Ἑλληνες καὶ Λατίνους, τοὺς πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουλιανό, μᾶλλον τὶς πολυτιμότερες, ἐπειδὴ παρουσιάζει τὴν κατάστασι καὶ ὡς ἀσκῶν τὴν ἐξουσία καὶ μάλιστα πολὺ ἀποτελεσματικὰ καὶ ὡς βαθύτατος γνώστης τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, ὡς συμφοιτητῆς τῶν Καππαδόκων πατέρων εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸς φιλόσοφος, ἀπ' τὰ γραπτὰ τοῦ ὁποῦ ἀποπνέεται ἔντονα ἡ αἴσθησι τῆς ἀνατολῆς μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς καὶ τοῦ τέλους τοῦ ἀρχαίου κόσμου· ἔχει πλήρη συναίσθησι ὁ νεαρὸς ἠγέτης τῆς μεταβατικότητος τῶν ἡμερῶν του καὶ ὡς ἀπάντησι στὴν διάχυτη ρευστότητα προσέφυγε στὴν ἀποκατάστασι τῆς ἀρχαίας θρησκείας, ἂν καὶ διαφαίνεται σὸ βάθος, ὅτι δὲν πιστεύει καὶ πολὺ στὴν ἐπιτυχία τοῦ τολμήματός του, ὅπως καὶ ὅτι θὰ ἔχει συνέχεια ἡ καθιέρωση τῆς ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου γλώσσης τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ, τὰ ἀποτόλμησε ἀμφοτέρω.

Ἡ σκληρὴ κριτικὴ του κατὰ τῆς εὐρύτατα διαδεδομένης κυνικῆς νοοτροπίας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, ἀποδεικνύοντας ὅτι δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσι, ὡς φιλοσοφικὴ θεώρησι, ἀντίληψι καὶ πολιτικὴ πρακτικὴ, μὲ τοὺς κυνικοὺς τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, μὲ ἔμμεσες ἀλλὰ σαφεῖς ἀναφορὲς στὸν ἀρειανισμό, καὶ ἡ ἐμμονὴ του στὴν ἀνάγκη ἀποκαταστάσεως τῆς μουσικῆς ἀρμονίας, εἶναι ἡ καλύτερη ἀπόδειξι· ἡ περιδιάβασις εἰς τὸν μεστόν, γλαφυρὸν καὶ ἐκφραστικὸν λόγον του εἶναι πάντα σαγηνευτικὴ, θυμίζει ἀρκετὰ Ἀριστοφράνη, ἀλλὰ καὶ ὀδηγεῖ σὲ μακρὰ παραδρομὴ ἀπ' τὸ ἀντικείμενό μας.

Τὴν καλύτερη εἰκόνα μᾶς δίδει ἓνα σημεῖο, ἡ περιγραφὴ τῶν κατοίκων τῆς Ἀντιοχείας, τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς πόλεως τῆς Συρίας, ἕδρας τοῦ Καίσαρος τῆς Ἀνατολῆς· περιγράφει μὲ σαφήνεια, “ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός, εἰς τὸν «Ἀντιοχικόν» του ἢ «Μισοπώγων», ὅταν γράφει στοὺς Ἀντιοχεῖς, «αἴσχιον γὰρ εἶναι δοκεῖ νῦν μουσικὴν ἐπιτηδεύειν, ἢ πάλαι ποτὲ ἐδόκει τὸ πλουτεῖν ἀδίκως.

οὐ μὴν ἀφέξομαι διὰ τοῦτο τῆς ἐμοὶ δυνατῆς ἐκ μουσῶν ἐπικουρίας». ¹⁵ Ἀπευθύνεται ὁ νεαρός ἡγεμὼν στοὺς Ἀντιοχεῖς, τοὺς κατοίκους τῆς δευτέρας μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια μεγάλης πόλεως τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ ἰσοτίμου σχεδὸν κέντρου τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν· τοὺς ἀπαντᾶ ὁ φιλόσοφος ἡγέτης, «σήμερα πιστεύετε ὅτι εἶναι αἰσχρότερο πράγμα ἢ ἄσκηση τῆς μουσικῆς παιδείας, μουσικὴν ἐπιτηδεύειν, ἐνῶ τὸ πάλαι ποτὲ ἐθεωρεῖτο τὸ πλουτεῖν ἀδίκως. Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν θὰ ἀνακόψω ποτέ, διὰ τὸν λόγον αὐτόν, τῆς μεγίστης δυνατῆς δι' ἐμὲ ἐπικουρίας ἐκ τῶν Μουσῶν».

Ἡ ἐπιλογή τοῦ ἀποσπάσματος αὐτοῦ γίνεται, ἐπειδὴ δείχνει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ θεωροῦσε τὴν μουσικὴν, ὡς τὸν καθοριστικὸν παράγοντα στὴν διαμόρφωση τοῦ ἤθους τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀκριβῶς ἴσχυε καὶ στὴν γνήσια ἑλληνικὴ παράδοση, ὡς συνεχείας τῆς νοοτροπίας τῆς ἀμέσου δημοκρατίας· παρατήρησε, δηλαδή, ὅτι οἱ Ἀντιοχεῖς, ὑποστήριζαν μὲν, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες, κι ἔλεγαν ὅτι ἦσαν ὑπερήφανοι γι' αὐτό, ἀλλὰ εἶχαν τὴν νοοτροπία τῶν ἀχρείων καὶ τῶν κυνικῶν, παρόμοια μὲ ἐκείνη τῶν Ἀρειανῶν. Ἦλπιζε, ὅπως φαίνεται κι ἀπ' τὶς ἄλλες του ὁμιλίες, ὅτι θὰ συναντοῦσε κάτι διαφοροτικὸν στὴν Ἀντιόχεια τὴν μεγάλη, ἀλλὰ συνάντησε, τὴν χειρότερη παρακμὴ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, κι ἴσως ἡ ἀπογοήτευση αὐτὴ τὸν ὀδήγησε σὲ βεβιασμένες καὶ ἀμήχανες κινήσεις ποὺ τὸν ἔφεραν στὸν ἀπροσδόκητο θάνατο· φαίνεται ἀπ' τὸ ὕφος τοῦ λόγου του, ὅτι θεωροῦσε τὴν ἐγκατάλειψη τῆς μουσικῆς ἀρμονίας, ὡς τὴν κυρία αἰτία τῆς μακροχρονίου παρακμῆς τῆς τότε κοινωνίας, ἐνῶ ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ, ὅτι ἡ ἐπικράτηση τῆς ῥωμαϊκῆς νοοτροπίας, μετὰ τὴν κατάκτηση καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, συνέβαλε σημαντικὰ στὴν ἐπιδείνωσή της καὶ στὸν ἐκπεσμό της σὲ κυνικὴ κοινωνία τῆς χειρόστης μορφῆς, μὲ σπάνια ἐξαίρεση τὴν δυναστεία τῶν Ἀντωνίνων.

Εἶχε ἐπιτύχει τὴν ἀπρόσμενη γιὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐξάδελφό του Κωνσταντῖο ἀπόκρουση τῆς εἰσβολῆς τῶν γερμανικῶν φυλῶν στὴν Γαλατία κι εἶχε ὀχυρώσει ἀποτελεσματικὰ τὴν ἄμυνα στὸν Ρῆνο, ἐνῶ ἐξασφάλισε καὶ τὴν πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνθιση τῆς περιοχῆς, μὲ πρωτεύουσα τὴν Λουτετία, ὅπως λεγόταν τότε τὸ Παρίσι· οἱ γαλατικὲς λεγεῶνες ὀρκίζονταν στὸ ὄνομά του καὶ τὸν ἀνακήρυσαν αὐτοκράτορα τὸ Φθινόπωρο τοῦ 363 μ.Χ., ὅταν ὁ Κωνσταντῖος ἐπιχείρησε νὰ τὸν ἀποσπάσει ἀπὸ αὐτές. Εἶναι γνωστὰ αὐτὰ στοὺς ἀναγνώστες μας, ἀλλὰ τὰ προσεγγίζουμε τώρα ὑπὸ τὴν ὀπτικὴ

¹⁵ Ὁ.ἀ., σελ. 18, καὶ Ἰουλιανοῦ αὐτοκράτορος, «Ἀντιοχικός ἢ μισοπῶγων», 337βγ, «Ἀθηναίων τῆ Βουλῆ καὶ τῶ δήμῳ», 269δ, μετάφραση δική μου καὶ «Οἱ μικροὶ βάρβαροι», ὁ. ἀ. σελ. 12 καὶ 13, καὶ «Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Απόλλωνος», σελ. 37 κ. ἐ., καὶ «Ἡ παρέμβασις τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς», σελ. 34, κ.ἐ.

τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἐποχῆς· ὁ νεαρός αὐτοκράτωρ ἐπιδίωξε τὴν ἐπιστροφή στὴν ἀποδοχὴ τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ τὰ γεγονότα ὀδήγησαν στὴν ἐμπέδωση τῆς Ὁρθοδοξίας, μέσα ἀπ' τὶς σκληρὲς συγκρούσεις καὶ τοὺς ποταμὸνς αἵματος μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῶν διαφόρων αἱρέσεων.

Ἐνα ἐπέτυχε ὅμως, τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς δημοσίας διοικήσεως, μαζὶ μὲ τὴν πάταξη τῆς γραφειοκρατίας, ποὺ ἐπέτρεψαν τὴν ἐπιβίωση τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας· οἱ μεταρρυθμίσεις του δὲν ἔγιναν ἀποδεκτὲς στὸ δυτικὸ κράτος, μὲ τὴν ἐξαίρεση τῆς Γαλατίας, ὅποτε αὐτὸ πῆρε τὸν δρόμον του... Ἡ ἔμφαση στὸν Ἰουλιανό, ποὺ μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὁ πρῶτος τῶν Νεοελλήνων, ἔχει ἐνδιαφέρον, ἐπειδὴ διέβλεψε ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῆς νοοτροπίας τῶν ποικιλωνύμων κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἐμπέδωση τῆς συνοχῆς τους, ὡς ἐνιαίου ἔθνους, ἐξαρτᾶται πρωτίστως ἀπ' τὴν ἀνάκτηση τῆς μουσικῆς ἀρμονίας τοῦ λόγου τους καὶ τὴν χειραφέτησή τους ἀπ' τὴν ἀχρεία καὶ κυνικὴ συμπεριφορὰ τους, δηλαδή, τὴν ἀνάκτηση σὲ μεγάλο βαθμὸ τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ ἤθους· τὸ ἐπέτυχε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ Ὁρθοδοξία, μὲ τὴν ὑμνωδία της καὶ τὸν λόγο της, ὡς κύρια ὄπλα της στὸν μακραίωνα πόλεμό της κατὰ τῶν αἱρέσεων, καὶ τὴν χειραφέτησή της ἀπ' τὸν ἰσοπεδωτικὸ λόγο τῶν αἰρετικῶν...

Ἡ σύγκριση μὲ τὴν ἐποχὴ μας γίνεται, γιὰ τὴν ἐμμονὴ τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος ἀκριβῶς στὸν ρόλο τῆς μουσικῆς ἀρμονίας, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἰσοπεδώσεως τῶν δεσποτικῶν ιδεολογιῶν· ἡ ὀλοκληρωτικὴ νοοτροπία τῶν αἱρέσεων, μὲ πρώτη ἐκείνη τοῦ Ἀρείου, τὴν ὁποία εἶχε ἀσπασθεῖ καὶ ὁ ἐξάδελφός του, ἦταν συμπληρωματικὴ μὲ τὴν κυνικὴ μεγάλων στρωμάτων τῆς αὐτοκρατορίας. Δηλαδή, δὲν ἦταν δυνατὸν οἱ πιστοὶ τους νὰ ἀντιληφθοῦν ἄλλον τρόπο ζωῆς καὶ γι' αὐτὸ εἶχαν εὐρεῖα διείσδυση στὶς ἀσιατικὲς καὶ στὶς δυτικὲς ἐπαρχίες, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβίωσή τους μέχρι τὴν εἰσβολὴ τῶν Ἀράβων στὴν Ἰσπανία.

Τὴν ἀνάλογη ἀδυναμία κατανόησεως τῶν ἐπιπτώσεων τῆς πανδημίας τὴν βρῖσκουμε καὶ στοὺς πιστοὺς τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, ὅπως ἀναφέραμε ἤδη· μὲ πρόσθετο στοιχεῖο, ὅτι δὲν ὑπάρχει καὶ σὲ αὐτὴν οὔτε ὡς ὑπόνοια ἢ ἔννοια τῆς μουσικῆς, στὴν διαμόρφωση τοῦ ἤθους τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς αὐτονόητα ἀναπηδοῦν αὐτὰ, κάτω ἀπ' τὴν ἱστορικὴ ὀπτικὴ τῆς συγκρίσεως τῶν διαφόρων ἐποχῶν, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀλλάξει καὶ πολὺ...

Ἐπωδός

Ἡ Ἀριάδνη, κόρη τοῦ Μίνωος, βασιλέως τῆς Κρήτης, εἶχε ἐρωτευθεῖ τὸν Θησέα, ὁ ὁποῖος, μαζί με ἄλλες ἑπτὰ νέες Ἀθηναῖες καὶ ἕξι ἀκόμη νέους, προωριζόταν ὡς θυσία στὸν Μινώταυρο· οἱ πρόγονοί τους εἶχαν θανατώσει τὸν υἱὸ τοῦ Μίνωος κι εἶχαν χάσει στὴν συνέχεια τὸν πόλεμο με τοὺς Κρήτες, ὁπότε τοὺς εἶχε ἐπιβληθεῖ ἡ τιμωρία τῆς ἀποστολῆς τῶν θυμάτων κάθε ἐννέα ἔτη· ἡ Κρήτη, ἦταν ἡ πιὸ προηγμένη τεχνολογικὰ καὶ οἰκονομικὰ περιοχὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ ἐπικυρίαρχη στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Ἡ σύζυγος τοῦ Μίνωος Πασιφάη εἶχε ἐρωτευθεῖ τὸν ἄγριο λευκὸ ταῦρο ποὺ εἶχε στείλει ὁ Ποσειδῶν καὶ ζήτησε ἀπ' τὸν μεγάλο ἐφευρέτη Δαίδαλο νὰ φτιάξει ὁμοίωμα ἀγελάδος στὸ ὁποῖο κλείσθηκε μέσα καὶ παρέσυρε τὸν ταῦρο, γιὰ συνένωση μαζί της· ἔτσι γεννήθηκε ὁ Μινώταυρος, με κεφάλι καὶ οὐρὰ ταύρου καὶ σῶμα ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος τρεφόταν με ἀνθρωπινὴ σάρκα καὶ γι' αὐτὸν προορίζονταν οἱ νέοι Ἀθηναῖοι.

Ἡ Ἀριάδνη, γνώριζε τὰ μυστικὰ τοῦ λαβυρίνθου καὶ προσέφερε, κρυφὰ ἀπ' τὸν πατέρα της, στὸν Θησέα ἕνα κουβάρι σκληρὸ νῆμα, τὸν μίτο, λέγοντάς του, νὰ δέσει τὴν μία ἄκρη του στὴν εἴσοδο καὶ προσεκτικὰ νὰ τὸ ξετυλίγει, μέχρις ὅτου συναντήσῃ τὸν Μινώταυρο κι ἀφοῦ τὸν σκοτώσῃ νὰ τὸ μαζεύει καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ στὴν εἴσοδο, διότι διαφορετικὰ θὰ χανόταν στὶς δαιδαλώδεις στοῖες του. Ὁ Θησεύς, τὴν ἄκουσε κι ἀφοῦ σκότωσε τὸν Μινώταυρο, βγήκε, χάρις στὸν μίτο, ἀπ' τὸν λαβύρινθο κι ἀμέσως ἀπέπλευσαν ὅλοι μέσα στὴν νύχτα, με τὴν Ἀριάδνη μαζί τους, πρὶν τοὺς ἀντιληφθοῦν οἱ Κρήτες· στὴν Νάξο, ὅπου ἔφθασαν, κατὰ τὴν μία ἐκδοχὴ τοῦ μύθου, ὁ Διόνυσος ἐμφανίσθηκε στὸ ὄνειρο τοῦ Θησεύς καὶ τοῦ ζήτησε νὰ φύγει μόνος του με τοὺς Ἀθηναίους καὶ ν' ἀφήσῃ ἐκεῖ τὴν Ἀριάδνη, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ γυναῖκα του...

Ὁ μύθος πολλὰ δηλοῖ, ὅπως ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία εὐνοεῖ τις διαφορὲς ἐρμηνεῖες του, με πρῶτο τὸν Ὅμηρο, ὡς παιδεύσεις τῶν Ἑλλήνων· ὁ Θησεύς ἐπιστρέφων εἰς Ἀθήνας βρῆκε νεκρὸ τὸν πατέρα του, ἐπειδὴ λησμόνησε νὰ ἀλλάξῃ τὰ ἱστία ἀπὸ μαῦρα σὲ λεῦκα, ὅπως εἶχε ὑποσχεθεῖ, κι ὁ Αἰγέυς ἔπεσε ἀπ' τὸ Σούνιο στὴν θάλασσα καὶ πνίγηκε, ὅταν ἀντίκρουσε τὰ μαῦρα ἱστία, ἐπειδὴ πίστεψε, ὅτι τοὺς εἶχε κατασπαράξῃ ὁ Μινώταυρος. Ἐνα πρᾶγμα ἔχει ιδιαίτερη σημασία στὴν συλλογιστικὴ μας, ὁ Θησεύς συγκέντρωσε τὰ γειτονικὰ στὴν Ἀκρόπολη χωριὰ καὶ ἴδρυσε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, «δεῦρ' ἴτε πάντες λεῶ», «ἐλάτε τώρα ὅλοι λαέ». Δηλαδή προχώρησε στὴν ἴδρυση τῆς

πρώτης ελληνικής πόλεως, σὲ ἐνιαῖο οἰκισμό, καθὼς καὶ ὁ Ὅμηρος, μόνο τὰς Ἀθήνας ἀποκαλεῖ «δημον Ἐρεχθῆος» (B547). εὐκόλα συνάγεται, ὅτι ἡ φράση τοῦ Ἀριστοτέλους, «ὁ δὲ πρῶτος συστήσας (τὴν πόλιν) μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος»¹⁶, ὅπως ἴσως ἀναφέρεται καὶ στὸν Θησέα, ἔστω κι ἂν δὲν τὸν μνημονεύει ὀνομαστικά. Ἄλλωστε, προσθέτει, «ὥσπερ γὰρ καὶ τελεωθὲν βέλτιστον τῶν ζώων ὁ ἄνθρωπος ἐστίν, οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων». Ἐντὸς τοῦ λαβυρίνθου τῆς πανδημίας καὶ τῆς ὀλοκληρωτικῆς ιδεολογίας βρίσκεται ὁ βιομηχανικὸς ἄνθρωπος καὶ χρειάζεται ἐπείγοντως τὸν μίτο τῆς Ἀριάδνης, διὰ τὴν ἔξοδόν του, μαζί μὲ τὴν ἀπελευθέρωσή του, εἰς τὴν πόλιν.

Εἶναι εὐκόλη ἡ ἀνεύρεσή του; δύσκολη πολὺ ἡ ἀπάντησις. Ὁ Θησεὺς γινώριζε, ὅτι ἡ πρωτεύουσα τῶν Κρητῶν, ἡ Κνωσσός, ἦταν μέγας οἰκισμὸς, μὲ ἄγνωστο μέγεθος, γιὰ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ἀλλὰ δὲν ἦταν πόλις δημοκρατικῆς μορφῆς στὴν ὁποία ὁ «μὴ ἀντάρκης ἕκαστος χωρισθεὶς, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ἔξει πρὸς τὸ ὄλον»· ἔμοιαζε περισσότερο πρὸς τὸ, «ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μὴθὲν δεόμενος δι' ἀντάρκειαν οὐθὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ θεός», ὅπως τὸ δείχνει ἡ παρουσία τοῦ Μινωταύρου. Ἦταν ἀδιανόητη ἡ ὑπαρξὴ λαβυρίνθου σὲ ἐλληνικὴ πόλη, διότι σήμαινε ἀναγνώριση μυστικῶν δομῶν ἐντὸς αὐτῆς καὶ τὴν δεσπόζουσα θέσιν ἀπροσίτου θεότητος, κάτι ἀσυμβίβαστο ἐντελῶς μὲ τὴν ἐλευθέρη πόλη καὶ τὴν παρουσία τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου· ὁ θάνατος τοῦ Μινωταύρου καὶ ἡ ἔξοδος τοῦ Θησεῦς ἀπ' τὸν λαβύρινθο, σήμαινε τὴν νίκη τῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι στίς δυνάμεις τοῦ Ἐρέβους. Ἀπ' τὴν κατάστασι αὐτὴ διέφυγε ἡ Ἀριάδνη, μὲ τὸν αὐθόρμητο ἔρωτά της πρὸς τὸν Θησέα· ἐπέλεξε ὅμως τὸν Διόνυσον τελικά, ἐπειδὴ πλησίαζε περισσότερο πρὸς τὴν μινωικὴ κοινωνία...

Ὁ Διόνυσος ἦταν ὁ θεὸς τῶν δραματικῶν ἀγώνων, καθὼς ἐκ τοῦ κόμου πρὸς τιμὴν του καὶ τοῦ διθυράμβου ἐγεννήθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐτιμᾶτο στὰ δράματα καὶ πάρα πολὺ· ἡ εἰρωνεία πρὸς τὸ πρόσωπόν του ἐξελισσόταν σὲ σαρκασμὸ, ὅπως τὸν παρουσιάζει ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τοὺς «Βατραχοὺς»: «μετὰ τὴν δεύτερη παράβασίν του καὶ τὴν ἐξαιρετὴ ἀνάλυσίν του, περὶ τῶν ἐπιπτώσεων τῆς νοθεύσεως τοῦ νομίσματος εἰς τὴν πολιτικὴν πρακτικὴν τῶν συμπολιτῶν του, ἐπανέρχεται εἰς τὸν διάλογο τοῦ οἰκέτου τοῦ Αἰακοῦ εἰς τὸν Ἄδην μὲ τὸν Ξανθίαν, τὸν θεράποντα τοῦ Διονύσου, παραθέτων:

---

¹⁶ Ἀριστοφάνους, «Βάτραχοι», στ. 738-740, μετάφρασι δική μου, καὶ εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Γεννάδας ἀνὴρ ὁ δεσπότης σου», σελ. 4, «Τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις».

Οικέτης: *Νῆ Δία τὸν σωτῆρα, γεννάδας ἀνήρ
ὁ δεσπότης σου.*

Ξανθίας: *Πῶς γὰρ οὐχὶ γεννάδας,
ὅστις γε πίνειν οἶδε καὶ βινεῖν μόνον;¹⁷*

Σὲ τρεῖς στίχους μόνο συμπυκνώνει ὁ μεγαλύτερος κωμικὸς τῆς ἱστορίας τὴν πραγματικότητα τῆς πόλεως του, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 405 π.Χ., λίγο πρὶν τὴν πανωλεθρία τῆς εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς καὶ τὴν ὑποταγὴ τῆς, μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῶν τριάκοντα τυράννων, στὴν Σπάρτη· ἐπιλέγει τὸν Διόνυσο, τὸν θεὸ τοῦ δράματος, τῆς τραγωδίας καὶ τῆς κωμωδίας, τὸν ὁποῖο καὶ γελοιοποιεῖ πλήρως στοὺς διαλόγους, γιὰ στίς *κραυγές του*, ἀπ' τὸν *ξυλοδαρμὸ του*, δυνατώτερες ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ θεράποντός του, ὅταν ὁ Αἰακὸς δοκιμάζει νὰ δεῖ ποιὸς ἀπ' τοὺς δύο εἶναι ὁ πραγματικὸς θεός, διότι συνεχῶς ἀλλάζουν ἀμφίεση. Γνωστὰ αὐτά, ἀλλὰ ἡ στιχομυθία τοῦ οἰκέτου καὶ τοῦ θεράποντος ἔχει ἄλλη πολιτικὴ διάσταση, στὴν ἐποχὴ τῆς καὶ στὴν δική μας:

Οικέτης: *Μὰ τὸν Δία τὸν σωτῆρα, ἀξιοπρεπῆς ἄνδρας
ὁ κύριός σου.*

Ξανθίας: *Πῶς λοιπὸν δὲν εἶν' ἀξιοπρεπῆς,
ἀφοῦ αὐτὸς μόνο νὰ πίνει καὶ νὰ σκυλογαμεῖ ξέρει;*

Τὸ ῥῆμα *βινέω-βινῶ*, σημαίνει *βίαιη καὶ καταπιεστικὴ συνουσία*, χωρὶς οὐδεμίαν αἴσθησιν ἔρωτος, χωρὶς τὴν ἀμοιβαίαν συμμετοχὴ· στὴν νεοελληνικὴ θὰ τὴν ἀποδίδαμε μὲ τὸ σκυλογαμῶ, ὅπως λέμε γιὰ τὴν *γυναῖκα* ποὺ πηγαίνει μὲ ὄλους, χωρὶς διακρίσεις, σκύλα, καὶ τὸν ἀντίστοιχο ἄνδρα, *σαβουρογάμη*. Ἡ ἐκλεκτικότης κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐρωτικῆς πράξεως εἶναι ἀσυμβίβαστη πλήρως μὲ τὴν ἔννοια τοῦ βινεῖν». Ὁ Θησεύς, παρὰ τὰς παλινδρομήσεις του μὲ τὴν Ἑλένη, τὴν Φαῖδραν, τὶς ἄλλες γυναῖκες ἐπέλεγε τὴν ἀμοιβαιότητα καὶ τὴν ἐκλεκτικότητα στὸν ἔρωτα, ὅπως ἀναγνωρίσθηκε εἰς τὴν πόλιν, ἀκόμη κι ἀπ' τὸν Πλάτωνα, μὲ τὴν ῥῆσιν του, «ἐλευθερίας καὶ φιλίας ἀληθοῦς τυραννικὴ φύσις ἀεὶ ἄγευστος», γνωστῆς στοὺς ἀναγνώστες μας· τὴν πολιτικὴν διάσταση τῆς ἐκλεκτικότητος τοῦ ἔρωτος μᾶς προσφέρει ἡ ἀναφορὰ αὐτή, ἀποδιδούσης τὴν ταύτισή της μὲ τὴν ἐλεύθερη πρακτικὴν, ἔτσι σὲ πολὺ πρόχειρη προσέγγιση τοῦ θέματος, ὡς ἀναφορὰ καὶ μόνο.

¹⁷ Ἀριστοφάνους, «Βάτραχοι», στ. 738-740, μετάφραση δική μου, καὶ εἰς τὰς «ἀναλύσεις» «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις», «Υπόγειες διαδρομὲς τῆς ἱστορίας», σελ. 21 καὶ «Στρεπτή δὲ γλῶσσ' ἐστὶ βροτῶν», σελ. 16 καὶ 23, κ. ἐ.

Ἡ ἐπανάληψις τῆς ἀδυναμίας τοῦ βιομηχανικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κατανοῆσαι τις ἄρδην ἀλλαγές τῆς νοοτροπίας του, μετὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ κορονοϊοῦ καὶ τὴν βαθύτατη διεΐσδυση τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας, κρίνεται ἀπαραίτητη, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος ὁ κάθε ἀναγνώστης τοῦ ἔχειν πλήρη ἐνημέρωση τῶν θεωρητικῶν διεργασιῶν τῆς ἐποχῆς του· οἱ *δυνατότητες κατανοήσεως ἐκάστου τοῦ κοινωνικοῦ του περιβάλλοντος* ἐξαρτᾶται σὲ κάθε ἐποχή, σχεδὸν ἀποκλειστικά, ἀπ' τὴν *φυλογένεσίν του* καὶ τὴν *ὄντογένεσίν του*. ὅπως ἔχει διαμορφώσει τὸ ἦθος του κρίνει καὶ τὰ γεγονότα, ὡς ἐξωτερικὰ ἐρεθίσματα στὸ μυαλό του, μὲ κύριο κριτήριον τὶς ὑπάρχουσες καταγραφές στὸν ἐγκέφαλό του, οἱ ὁποῖες καὶ ἐξωτερικεύονται μὲ τὸν λόγον του. Εἶναι οἱ *ἀναπότρεπτες διεργασίες* στὸ *ἄλογο* καὶ στὸ *ἔλλογο μέρος* τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία· ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος διέπεται περισσότερο ἀπ' τὸ ἔλλογο μέρος τῆς ψυχῆς, ὡς *λογικὸ ὄν* καὶ ὡς συνέχεια τῆς *ὀρθολογικῆς παραδόσεως* τῶν τελευταίων αἰώνων. Οἱ θεωρητικὲς ἐρμηνεῖες γνωστές, καθὼς ἢ ἀναφορὰ σὲ αὐτὲς γίνεται γιὰ τὴν θεμελίωση τῆς προβληματικῆς μας, μὲ τὴν σύνδεσίν τους μὲ ἱστορικὰ γεγονότα.

Ὅσο βαθύτερα δεσμεύει ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἰδεολογία τὴν πολιτικὴ καὶ καθημερινὴ πρακτικὴ τοῦ ἀνθρώπου κάθε ἐποχῆς, τόσο εἶναι πιὸ ἐμφανῆ κάποια *χαρακτηριστικά* του: *πρῶτον*, ἡ *ἰδεολογικὴ του ἐξάρτηση* ἀπ' τὶς *ἐσχατολογικὲς του ἀντιλήψεις*, *μονοθεϊστικὴ θρησκεία*, *προσῆλωση* στὸ μέλλον, τοῦ περιορίζει ἀρκετὰ ἢ καὶ τοῦ ἐκμηδενίζει τὶς *δυνατότητες νοητικῆς συλλήψεως* καὶ *κατανοήσεως* τῶν *ἐξωτερικῶν του ἐρεθισμῶν* στὸ παρόν· *δεύτερον*, ἡ *ἀδιαμφισβήτητη πίστις* του στὸ *ἀλάνθαστο* τοῦ πολιτικοῦ του συστήματος, μὲ τὴν πλήρη ἀποδοχὴ τῆς *καλβινιστικῆς ἠθικῆς* καὶ τοῦ *προτεσταντικοῦ πνεύματος*, τὸν ὀδηγοῦν στὴν *ἀξιωματικὴ ἀπόρριψη* κάθε ἄλλου συστήματος, τὸ δικό του εἶναι τὸ *ἐκλεκτὸ* τῆς *Θείας βουλήσεως*. *τρίτον*, ἡ *ἀδιέξοδη αὐτοφυλάκισις* τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς του πρακτικῆς στὴν *ἀτέρμονα ἀνάπτυξιν*, τὸν ἀπονευρώνει *πνευματικὰ* καὶ τοῦ στερεῖ κάθε ἄλλη σκέψιν γιὰ *ἐναλλακτικὰς λύσεις* ἢ ἄλλο τρόπο ζωῆς.

Ἔτσι ἀδυνατεῖ καταγράψαι τὴν σαφέστατη ἀπειλὴ τοῦ κορονοϊοῦ, καθὼς αὐτὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρμηνευθεῖ, μὲ τὶς *παραδοσιακὰς ἀξίες* τῆς *εὐημερίας* του καὶ τῆς *δεδομένης δυναμικῆς* τοῦ συστήματος τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας· ὁ *κυρίαρχος θεὸς* στὴν *Δύση* εἶναι τὸ *κυνῆγι* τοῦ *πλούτου* καὶ ἡ *ἀτέρμων ἀνάπτυξις*, ἢ ἡ *λειτουργία* τῆς *ἐλεύθερης ἀγορᾶς*, ἐπὶ τὸ *λαϊκότερον*. Ὅποιος

δὲν ἀποδέχεται τὴν *θηρσκειά* τῆς, ἀποβάλλεται αὐτομάτως ἐκ τοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ ὅποια ἄλλη παρέμβαση στὴν λειτουργία του, ἐνδογενῆς ἢ ἐξωγενῆς, τὴν διαταράσσει, εἶναι ἐκ προοιμίου ἀποβλητέα· κι αὐτό, ὄχι μόνο ἐπειδὴ προκαλεῖ προβλήματα στὴν λειτουργία του, ἐπιβολὴ τοῦ ἐγκλεισμοῦ σὲ ὁλόκληρη τὴν χώρα ἢ καὶ τοπικὰ σὲ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι αὐτὸ κατανοητό, ἀπ’ τὶς κυβερνήσεις καὶ τὴν ἐπικρατοῦσα πολιτικὴ νοοτροπία. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ καλύτερη ἐξήγηση τῆς ἀπουσίας ἀντιδράσεων στὰ ἀνώτερα πνευματικὰ στρώματα τῶν βιομηχανικῶν κοινωνιῶν, κατὰ τῆς ἀπραξίας καὶ τῆς ἀμηχανίας τῆς ἡγεσίας τους. Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι κάτι λείπει στὴν κοινωνία τους, ὅπως συμβαίνει, σὲ περίοδο κρίσεως, σὲ ὅλα τὰ καθεστῶτα ὁλοκληρωτικῆς ἰδεολογίας.

Ἔχουν ὅμως καὶ ἓνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ οἱ κοινωνίες αὐτές, δὲν διαθέτουν ζωντανές ἱστορικὲς καὶ πολιτιστικὲς ρίζες ἐκτὸς τῆς βιομηχανικῆς ἰδεολογίας· οἱ θεωρίες τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐνιαίας κληρονομίας ἀπ’ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἀποδεικνύονται ἔωλες καὶ εἰκονικὲς, ἱκανὲς μόνο γιὰ αὐτοκατανάλωση. Ἐνιαῖος ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς δὲν ὑπῆρξε ποτέ¹⁸. στὴν πράξη πρόκειται γιὰ θεωρητικὴ κατασκευή τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ὡς δικαιολόγηση τῆς μεταβάσεως ἀπ’ τὸν ὀρθολογισμό, στὸν διαφωτισμὸ καὶ στὴν νεώτερη ἐποχὴ τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Τὰ ἐπιχειρήματα γνωστά, οἱ Ἕλληνες δὲν μετέφρασαν τίποτε σχεδὸν ἀπ’ τὴν λατινικὴ στρατευμένη γραμματεία, πέραν τῶν νόμων, παρὰ τὸν δέκατο τέταρτο αἰῶνα, μὲ τοὺς Μάξιμου Πλανούδη καὶ ἀδελφοὺς Κυδώνη· ἄλλωστε, γνώριζαν ὅτι ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἀδυνατεῖ ἐκφράσαι τὴν μουσικὴ ἀρμονία καὶ τὴν ποικιλία τῆς διανοίας τῆς ἑλληνικῆς, ὅπως τὸ διατύπωσαν σαφέστατα ὁ Ἀριστείδης Κοϊντιλιανὸς καὶ ὁ πατριάρχης Φώτιος.¹⁹ Ὁ Ἅγιος Ἀύγουστίνος, λέει ὁ πατριάρχης, ἐπειδὴ δὲν γνώριζε ἑλληνικά, ἀδυνατοῦσε κατανοῆσαι τὶς λεπτὲς ἔννοιες τοῦ λόγου τοῦ Θεανθρώπου· ὅταν ἰσχύει αὐτὸ γιὰ τὸν κορυφαῖο ἐκκλησιαστικὸ πατέρα τους, εἶναι εὐλόγα ὅλα τὰ ἄλλα...

Τὸ δεύτερο ἀκολουθεῖ μόνο του· δὲν διαθέτουν τὶς πολιτιστικὲς καὶ ἱστορικὲς ρίζες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως διατηρήθηκαν κυρίως μέσα ἀπ’ τὴν δημοτικὴ καὶ κοινοτικὴ παράδοση· ὅταν, καὶ στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς, ἔλεγαν γιὰ τοὺς ἀξιοπρεπεῖς μεταξύ τους, «Αὐτὸς ἔχει τὴν χάριν του», ἢ «Αὐτὸς ἔχει τὴν

¹⁸ Ὅρα, εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Απόλλωνος», σελ. 25, κ.έ.

¹⁹ Ὅρα, εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Ἡ παρέμβασις τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς», σελ. 35.

Καλημέρα χάρια», θύμιζαν τὸ πλατωνικό, «ἐλευθερίας καὶ φιλίας ἀληθοῦς τυραννική φύσις αἰεὶ ἄγευστός», ὡς ἐκλεκτικότητος ἐγγενεῖς.

Ἡ προσέγγιση ἀκολουθεῖ ὑποχρεωτικὰ δύο ἄξονες, τὸν θεωρητικό, ὡς πρὸς τὶς ἰδεολογικὲς τοποθετήσεις στὴν ἐποχὴ μας, ὅπως καὶ σὲ κάθε ἐποχὴ, καὶ τὸν πρακτικό, τὸν ἀφορῶντα τὴν καθημερινότητα τῶν ἀνθρώπων, ἔστω καὶ σὲ γενικὲς γραμμές· πρῶτον, ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος ἀπέδειξε, στὴν δεδομένη γιὰ τὸν ἴδιο ἱστορικὴ του ἀποστολή, ὅτι ἡ ἡγεσία του ἀδυνατεῖ κατανοῆσαι τὸν κίνδυνο τῆς βιολογικῆς ἐξαφανίσεώς του, παράδειγμα Ἡνωμένες Πολιτεῖες, Ἀγγλία, Σουηδία καὶ Ἑλβετία· δεύτερον, τὰ ἡγετικά του στρώματα, πνευματικὸς κόσμος, Πανεπιστήμια, οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοὶ παράγοντες, ἐπέδειξαν τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἀδυναμία καὶ διανοητικὴ ἰσχύνη ἀπέναντι στὴν πανδημία· τρίτον, ὁ ἀπλὸς κόσμος, οἱ πολῖτες τους, παρουσιάστηκαν χωρὶς τὶς ἐγγενεῖς ἀντιδράσεις τους γιὰ τὴν βιολογικὴ τους ἐπιβίωση, ὅπως συμβαίνει σὲ ὅλα τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, δηλαδή, χωρὶς καθόλου αἴσθησις αὐτοσυντηρήσεως. Δὲν συμβαίνουν τυχαῖα αὐτά...

Τί ἀπουσιάζει στὶς ἀντιδράσεις τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου; ὅ,τι εἶναι ἐγγενὲς σὲ κάθε ζῶο καὶ φυσικὰ καὶ στὸν ἄνθρωπο: «τὸ μὲν γὰρ ζῆν κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς, ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον· ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ ἀύξητικὴν ζωὴν. ἐπόμενη δὲ αἰσθητικὴ τις ἂν εἴη· φαίνεται δὲ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ καὶ βοῖ καὶ παντὶ ζῳῷ».²⁰ Εἶναι ἀπόλυτος ὁ φιλόσοφος, ὅσο ἐλάχιστες φορὲς στὴν διδασκαλία του: «ἐπειδὴ τὸ μὲν ζῆν, ἢ ἔμφυτος παρόρμησις στὴν ζωὴ, εἶναι κοινὴ, ὅπως φαίνεται, καὶ στὰ φυτὰ, ἐπομένως ἀναζητοῦμεν τὸ ἴδιο (καὶ στὰ ἄλλα ὀργανικὰ ὄντα). Ἄλλη ιδιότης δύναται νὰ εἶναι κάποια αἰσθητικὴ θεώρησις· φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὕτη, ἢ ἴδια αὕτη, εἶναι κοινὴ καὶ στὸν ἵππο καὶ στὸν βόα καὶ σὲ κάθε ζῳῷ». Τί μᾶς λέει ὁ Σταγειριώτης, ὅτι οἱ ἀντιδράσεις τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου, ἀπολείπονται καὶ τῆς παρορμήσεως τῶν ζῳῶν καὶ τῶν φυτῶν· σὲ συνέχεια ἀναφέρεται στὸ πολιτικὸ ζῳῶν, τὸν ἄνθρωπο, καὶ στὸν ρόλο τοῦ λόγου στὴν ζωὴ του...

---

²⁰ Ἀριστοτέλους, «Ἠθικὰ Νικομάχεια», Βιβλ. Α', κεφ. Ζ', παρ. 12, (1098α1-4), μετάφραση δική μου, καὶ εἰς τὰς «ἀναλύσεις», «Τοῦ Ἐμμελοῦς», «Ἡ εὐαίσθησις τῶν Ὀλυμπίων θεῶν», σελ. 11, κ.έ.

Ο μύθος τῆς Αριάδνης ἐντάσσεται στὸ ἐνιαῖο σύνολο τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας καὶ τῆς ἀνθρωπομορφικῆς θρησκείας· ὁ Διόνυσος, ὁ Βάκχος ἐξέφραζε ἐντὸς αὐτῆς τὴν πιὸ αὐταρχικὴ μορφή τῶν σχέσεων τῶν θεῶν τῆς μετὰ τοὺς πιστοὺς τῆς κι ἐμφανίζεται πάντα σὲ ἀπόσταση ἀπ’ τοὺς θνητούς, κι ἀκόμη περισσότερο ἀπ’ τοὺς ἐλεύθερους πολῖτες, μὲ ἀρκετὰ προβλήματα στὴν ἐπικοινωνία μαζί τους. Ἄλλωστε δὲν ὑπάρχει, παρὰ μόνον παρενθετικά, εἰς τὸ ὁμηρικὸν πάνθεον κι οὔτε ἀποτελεῖ μέρος τοῦ δωδεκαθέου· ἐκφράζει ὅπωςδήποτε τὸ ἓνα ἀπ’ τὰ τέσσερα μέρη τῆς θεϊκῆς μανίας, κατὰ τὸν Πλάτωνα, *μαντικὴν Ἀπόλλωνος, τελεστικὴν Διονύσου, μουσικὴν Μουσῶν καὶ ἐρωτικὴν Ἔρωτος καὶ Ἀφροδίτης, τὴν ἀρίστην*.²¹ Ἡ Αριάδνη μᾶς λέει, ὅτι, δραπέτευσε ἀπ’ τὴν δεσποτεία τοῦ Λαβυρίνθου, ἔκανε τὴν παροδικὴ ἐπανάστασή της, ἀλλὰ παρέμεινε μέσα τῆς γνήσια ἢ προτίμηση τοῦ Βάκχου.

Ὁ βιομηχανικὸς ἄνθρωπος δείχνει ὀλοκάθαρα, ὅτι δυσκολεύεται πολὺ, ἀκόμη καὶ στὴν ἀμφισβήτηση τῆς ὀλοκληρωτικῆς του ἰδεολογίας, καὶ πολὺ περισσότερο στὴν ἀναζήτηση τοῦ μίτου τῆς διεξόδου ἀπ’ τὶς ἐξαρτήσεις του, ὅπως τὴν παρουσιάζουν πολλοὶ θεωρητικοὶ του, ὅσοι ἔρχονται σὲ σύγκρουση μὲ τὸν *Μινώταυρο*, μέσα στὸν λαβύρινθο τοῦ συστήματός του· στέκεται ἄβουλος καὶ ἀμήχανος ἀπέναντι στὶς καταλυτικὲς προκλήσεις τῆς ἐποχῆς μας, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ του ἡγεσία ἐγκλωβίζεται βαθύτερα στὶς στοῆς τοῦ Λαβυρίνθου τῆς, θυμίζοντας τὸν ἀλυσσοδεμένο ἄνθρωπο τοῦ σπηλαίου τοῦ Πλάτωνος κι ἐπιβεβαιώνοντας, τὸ ὅτι διέπεται ἀπ’ τὴν συστατικὴ ἠθικὴ καὶ τὴν μονοσήμαντὴ λογικὴ του. Ὁ μίτος εἶναι μπροστά του καὶ δὲν τὸν βλέπει, ὅπως δὲν βλέπουν τὸ διαφορετικὸ καὶ τὸ ἄλλο, ὅλοι οἱ πιστοὶ τῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν καὶ τῶν ὀλοκληρωτικῶν ἰδεολογιῶν· γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅμως, τὸ δῆλημα εἶναι σοβαρότερο, ἐπειδὴ ἡ πανδημία συνέπεσε, μὲ τὴν ἐπιδείνωση τῆς κλιματικῆς ἀλλαγῆς καὶ τὴν εἰσβολὴ στὴν καθημερινότητά μας τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας.

Ὡς πρὸς τὸ κλίμα, τὰ πράγματα ἐξελίσσονται πολὺ χειρότερα, ὅταν ἡ Ἀμερικὴ ἐπισήμως ἔχει ἀποχωρήσει ἀπ’ τὴν *Συνθήκη τῶν Παρισίων* καὶ ἡ *Βραζιλία* ἀνέχεται ἢ ὑποδαυλίζει τὶς πυρκαϊῆς τοῦ *Ἀμαζονίου*, δηλαδὴ τὴν καταστροφὴ τοῦ πνεύμονος τῆς ὑψηλίου· τὰ μέτρα ἀποκαταστάσεως τοῦ κλίματος τῆς *Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως* θεωροῦνται τὰ μόνον κατάλληλα γιὰ τὸν

²¹ Πλάτωνος, «Φαῖδρος», 265ε.

σκοπόν αὐτόν, ἀλλὰ ἀνεπαρκῆ, παρὰ τὴν ἀποδοχὴν τους ἀπ' τὴν Κίνα, Ρωσία καὶ πολλές ἄλλες χῶρες. Ἡ ἐστία τοῦ κακοῦ βρῖσκεται στὴν Ἀμερική, μὲ πρόσθετη ἔκφρασή της, τὴν ἐμμονή της στὴν θεωρία τοῦ μονοπολικοῦ κόσμου, ἐνῶ Ἐυρώπη, Κίνα Ρωσία ἀποδέχονται τὸν πολυπολικό...

Ἡ ψηφιακὴ τεχνολογία ἐνισχύει τὴν δυνατότητα παρεμβάσεως ὅσων ἀναζητοῦν καὶ ἔχουν τὴν ἄνεση ἀξιοποιῆσαι τὴν προσφορὰ τοῦ μίτου τῆς Ἀριάδνης, γιὰ διέξοδο ἀπ' τὸ ἀποπνικτικὸ πλεόν σύστημα· ἀποτελεῖ ἡ χρῆση τῆς κριτήριου τῶν δυνατοτήτων ἀνταποκρίσεως τῶν αἰσθητήριων τους, γιὰ ἀπάντηση στοὺς κινδύνους τῶν κρισίμων στιγμῶν -ἀγνώστων σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸν τελευταῖο αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ σὲ σκληρὴ δοκιμασία γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ἐμφύτου ἐφησυχασμοῦ τους καὶ τῆς ἀμεριμνησίας τους, συμπληρωματικῶν ἀμφοτέρων τῆς ιδεολογικῆς τους προσηλώσεως- καὶ ἐπικουρίας στὸν ἀγῶνα ἐπιβιώσεώς τους. Τὰ δεδομένα δὲν πείθουν ἀρκετά· οὐσιαστικὴ καὶ δυναμικὴ εὐαίσθησία ἀπέναντι στοὺς κινδύνους τῆς πανδημίας ἐπέδειξαν, μόνο λαοὶ μὲ βαθειὰ καὶ ὀλοζώντανες ἱστορικὲς καὶ πολιτιστικὲς ρίζες, οἱ ὁποῖοι καὶ προχώρησαν ἀλματωδῶς στὴν γενίκευση τῆς χρήσεως τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας. Αὐτὸ εἶναι τὸ δευτέρου σημαντικὸ γεγονός τῶν ἡμερῶν μας...

Ἡ ἀξιοποίηση ὅμως τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας ἐξαρτᾶται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπ' τὴν δημιουργικὴν δυνατότητα τοῦ λόγου, τῆς γλώσσης, ἐκάστου λαοῦ, ὅπως προαναφέραμε· ἐπιβεβαιώνονται στὴν πράξη οἱ δυνατότητες αὐτές, ὅπως καταγράφεται στὴν δυσκινησία ἕως ἀπραξία ἀπέναντι στὴν πανδημία ἀπ' τὴν κορυφαίαν χῶρα τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος, ὡς πρὸς τὴν ἀντιμετώπισή της καὶ τὴν κατανόησή της φύσεώς της, ὅσο καὶ τὴν ἀξιοποίησή της προηγμένης ψηφιακῆς τεχνολογίας τους γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Δὲν συμβαίνουν τυχαῖα αὐτά, παρὰ εἶναι συμπτώματα ἐνδογενῶν καὶ βαθέων διεργασιῶν τοῦ συστήματος καὶ τῆς ιδεολογίας ἡγετῶν καὶ λαῶν.

Ἄμεση ἐπιβεβαίωση τῶν διαπιστώσεων αὐτῶν ἀποτελεῖ τὸ παράδειγμα τῆς Σκωτίας· ἡ πρωθυπουργὸς τῆς ἀυτονόμου πολιτείας τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου, Νικόλα Στρέτζεντ, ἐμπιστεύθηκε πλήρως τὴν Ντεβί Σρίντχαρ, ἐπιδημιολόγο καὶ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἐδιμβούργου, ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή τῆς εἰσβολῆς στὴν Ἐυρώπη τῆς πανδημίας, ὅταν ὁ ὁμόλογός της τοῦ Λονδίνου, Μπόρις Τζόνσον, μιλοῦσε γιὰ σύνδρομο τῆς ἀγέλης καὶ ἄλλα ἡχηρὰ παρόμοια. Ἡ Σκωτία εἶχε ἀναλογικὰ λιγώτερα κρούσματα καὶ θανάτους, ἐνῶ συνεχίζει τὴν ἐφαρμογὴ σοβαρῶν καὶ αὐστηρῶν μέτρων, ἐλέγοντας πλήρως τὰ σύνορά της μὲ τὴν Ἀγγλία, πού εἶναι καὶ τὰ μοναδικὰ της χερσαῖα σύνορα· ἡ

συνέντευξη τῆς Ντεβί Σρίντχαρ στο γερμανικὸ περιοδικὸ Ντὲρ Σπῆγκελ καὶ τὴν δημοσιογράφο, Βερόνικα Χακενμπρόχ, μὲ τίτλο, «Τί μπορεῖ νὰ διδαχθεῖ ἡ Εὐρώπη ἀπ’ τὴν Σκωτία στὴν καταπολέμηση τῆς πανδημίας», στὸ φύλλο τῆς 27ης Ἰουλίου 2020, εἶναι ἀποκαλυπτικὴ ἀπὸ κάθε πλευρὰ. Οἱ δύο τελευταῖες τῆς φράσεις εἶναι χαρακτηριστικὲς: «Δὲν νομίζω, ὅτι ὁ κόσμος θὰ εἶναι ὁ ἴδιος μετὰ τὸν κορονοϊό. Πιστεύω, ὅτι ὅλοι μας θὰ ἔχουμε ἀλλάξει μὲ πολλοὺς τρόπους».

Ἡ Ντεβί Σρίντχαρ εἶναι 36 ἐτῶν, γεννημένη σὲ ἰνδικὴ οἰκογένεια στὸ Μαϊάμι τῆς Φλόριδας κι ἔχει πουδάσει ἰατρικὴ, μὲ εἰδικότητα στὴν ἐπιδημιολογία· ἀπὸ νωρὶς ἔχει διαπρέψει στὶς σπουδὲς τῆς καὶ ἔχει γράψει πολλὰς ἐργασίες γιὰ τὸ θέμα, ἐνῶ ἔχει συνεργασθεῖ μὲ πολλὰ κορυφαῖα Πανεπιστήμια, Χάρβαρντ, Ὁξφόρδης, Λονδίνου καὶ μὲ τὸν Παγκόσμιον Ὄργανισμό Ὑγείας, καὶ ἀπ’ τὸ 2014, εἶναι καθηγητὴς στὸ Ἐδιμβούργο.

Ἐλάχιστοι στὴν Δύση δείχνουν ὅτι ἀσπάζονται τὴν ἀποψή τῆς, ὅτι ἀλλάζουν ὅλα στὴν συμπεριφορὰ μας καὶ στὴν νοοτροπία μας μετὰ τὴν πανδημία, ἀν καὶ ἀρκετοὶ ὑποστηρίζουν, σὲ πολλὰς μελέτες τους, ὅτι, «προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε μιὰ νέα κανονικότητα μᾶλλον, παρὰ τὴν παλιά».

Ἡ νεαρὰ ἐπιδημιολόγος εἶναι διορατικὴ στὶς διαπιστώσεις τῆς καὶ τολμηρὴ στὴν διατύπωσή τους· δείχνει ὅτι κρατᾶει στὰ χέρια τῆς τὸν μίτο τῆς Ἀριάδνης. Ἴσως, ἢ στάση τῆς ἐκπηγάξει ἀπ’ τὶς ἰνδικὲς τῆς ρίζες καὶ τὶς πολιτιστικὲς καὶ ἱστορικὲς παραδόσεις τοῦ μεγάλου λαοῦ τῆς, ἴσως... Σὲ μεγάλο βαθμὸ συμπλέουμε στὶς διαπιστώσεις μας κι αὐτὸ εἶναι παρήγορο, ἐπειδὴ ὅπωςδήποτε θὰ ἔχει ἐπικοινωνία μὲ τοὺς συναδέλφους τῆς στὴν πατρογονικὴ τῆς χώρα· ἢ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος ἐξαρτᾶται ἀπ’ τὶς ἀντιδράσεις τῶν ἱστορικῶν λαῶν, μὲ ζωντανὲς τὶς αἰώνιες ἀξίες τους. Διαθέτουν τὰ προσόντα, ἐπειδὴ καὶ πληθυσμιακὰ εἶναι περισσότεροι, Κίνα, Ἰνδίες, Ρωσία, καὶ γίνονται καὶ πάλι ἐπικαίρες οἱ ἀξίες τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στὴν Εὐρώπη, συμπληρωματικὰ μὲ τὸν ρόλο τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας, καθοριστικὸν πλέον στὴν καθημερινότητά μας...

Χρῆστος Ζ. Καρανίκας,
Ἰούλιος, Αὐγούστος 2020,
Καλαμάκι.